

ספורו של יהודי מהונגאריה

נ. ברנר

ד"ר ברנר, רופא במקצועו, מתאר את גורלם של יהודי העיר ואששארהולי שבמזרסלילבניה. החל מסוף 1944. עת והונגאריה נכבשה ע"י הגרמנים. במאי 1944 גורשו יהודי עיר זאת לאושוויץ, ואתם ד"ר ברנר, אשתו ובנותיו. משפחתו של המחבר נסמטה באושוויץ. ב-1947 פירסם ד"ר ברנר ספר בשם: "אתה בחרתנו מכל העם", שהופיע בשפה ההונגארית. ד"ר ברנר הופיע גם כעד במשפט אושוויץ. כעת תושב ירושלים. כאן מובאים קטעים המתארים את גורלם של היהודים מיום הכיבוש. את הגירוש והיום הראשון באושוויץ.

19 במארס 1944. מזה המישה ימים, אחרי שמונה-עשר חודשי שירות עבודה, שרד אני שוב בחוג משפחתי. שעות נאות של צהרי תחילה-אביב שופעת שמש. אוכלוסי העיר אינם מנחשים עדיין, כי בעוד כמה שעות יהיו מדיינים במתיחות רבה, כלהקת נמלים מטורדת, במאורעות, שעתידים להתרחש עליהם. באי ההצגה הראשונה בבתי-הקולנוע יתבשרו לראשונה, שכפי הנראה, אירע משדו בהונגאריה, שכן הוחזרו להם דמי-הכרטיסים, אחרי שלפי פקודת שר-הפנים, נאסר על קיום הצגות מכאן ולהבא. הקהל של שתי ההצגות נהר יחדיו לרחוב. הבריות משוחזרות בהתרגשות ושואלות לסיבת הגזירה. ברחוב פוגשים באנשים, היודעים ממקורות מהימנים בביכול, על מחלתו האנושה של עוצר המדינה, או אפילו על מותו. השוטרים משלחים הביחה את המתקהלים, ומודיעים, כי נאסרה כל התקהלות, כל התגודדות וכל הצגה פומבית. הכל נחפזים הביחה כדי לנסות ולהיודע מחדשות הרדיו, מה אירע. הרבה יהודים כבר לא היה ברשותם שום מקלט רדיו, משום שהמשטרה כבר התרימה אותם לפני חדשים. אך גם מי שעדיין טקלטו ברשותו, לא נודע לו באותו ערב שום דבר נוסף, לא מן הראדיו ההונגארי, שהיה משדר רק מוסיקה צוענית ושירי-לכת, ולא משידורי החדשות של תחנות-חוץ. אף אחת מהן לא רמות על שום מאורע, העלול להתרחש בהונגאריה, אולם ברור וגלוי שמשדו אירע. נוצרים ויהודים כאחד בילו את הלילה בחוסר-שלוה. כולם המתינו בקוצר-רוח ליום המחר, אולי יטיל הוא אור על הנעשה. אבל גם למחרת היום, יום ב' בשבוע — לא נתברר לנו שום דבר של ממש, וזלת ידיעות-שוא וזועה.

רק אחרי שלושה ימים, ביום ג', הודיעו כמה תחנות-שידור מארצות הוצ, כי גרודי-כיבוש גרמניים נכנסו להונגאריה, סילקו את הממשלה האחראית. העוצר בעצמו העמד תחת פיקוח גרמני. כמה לשכות הצליחו להשיג קשר טלפוני עם בודפשט, וכך פשטה היריעה תוך רגעים וכרגיל במקרים כאלה. בגירסאות שונות. הראדיו ההונגארי עדיין שרדי היה בשתיקה, וממשיך לנגן ללא הרף שירי-לכת. מפי השמועות ומן העובדה, שזה ימים אין מגיעים אלינו עתוני הבירה, נודע, וביחוד ידענו אנחנו היהודים, שעומדים אנו על סף מאורעות רציניים. רק ביום הרביעי הודיע הראדיו ההונגארי, שהממשלה התפטרה העוצר קיבל את ההתפטרות. הרכבה ממשלה חדשה, שבראשה העמד סטואי דומה, לשעבר ציר בברלין. מיניסטר הפנים — יאנוש אנדור. מזכיר המדינה — האביר אנדרה לאסלו. השמות המעטים הללו כבר היה בהם כדי להסיל צלם על המאורעות, המתעתדים לבוא. הממשלה החדשה פרסמה עוד גם זאת, כי „לתכלית ביצוען המושלם יותר של מטרות המלחמה המשותפת. נכנסו גונדות גרמניות למדינה“. על גולן של הגונדות ועל מטרותיהן עדיין שתקה הממשלה ההונגאריה. לעומת זאת פרצה לפתרת היום סערת התקפה אנטי-יהודית, שלא נשמעה כדוגמתה עד אז כרדיו ההונגארי. מאותו יום ואילך תפסה התעמולה האנטי-יהודית את עיקר הזמן ואת חלק הארי בתכנית החדשות של הראדיו ההונגארי. כבר התחלנו לחוש בבירור מה צפוי לנו במקרה של כיבוש גרמני. אך באותה שעה, מכיוון שהידיעות הראשונות דיברו על „תחומי השוליים של הנור טיסה“ כקו הנבול של הכיבוש הגרמני, קיוונו אנחנו, יהודי טראנסילבניה, שלכל הפחות עלינו יחוס הנורל ונימלט מן הכיבוש הגרמני. תקוותנו זאת שאבה עידוד ואסמכתה גם מהלכי-הרחוח בקרב הציבור ההונגארי הנוצרי בטרנסילבניה, ובייחוד בקרב חוגי הצבא המקומיים. היינו הנגודה התשיעית וכן גוראדית הסקליים. עם רבים מביניהם היתה לי הזדמנות לשוחח. והם הבטיחוני נאמנה, כי גורל יהודי טראנסילבניה יהא כגורל ההונגארים. באשר מגר ונמור אתם למנוע. ולו גם בחרב. את כניסת הגרמנים לחבל־ארץ זה ובמאבק זה הם לוקחים בחשבון גם את שיתוף היהודים הטרנסילבניים. מאמין אני, כי האדונים הללו חשבו ברצינות על דבריהם. מבלי דעת כיצד תערים עליהם השררה ההונגאריה. והימטר בידי הגרמנים את טראנסילבניה ואת ארצם הם בכריכה אחת. הגונדה הסקליית. שהיתה מורכבת אך ורק סוותיקי המלחמה, נצטרחה להתייצב לאימונים, שמשם לא יכלה עוד לשוב. הייליה נלקחו לחזית ופחרו בין יחידות־הצבא הגרמניות.

היהודים היו מאזינים בחדרה להברי השטנה של הרדיו ההונגארי. הכל חשו, כי ההסתה השופפת עשויה להקלט תוך זמן קצר, ובמקורם או באאוזר תערבל את חרשיהם הרדומים של התמונים.

בוה אחר זה נתפרסמו הגזרות האנטי יהודיות מטעם הרשות. סקודת המשרתות הייתה הראשונה כחור. החל מתאחד באפריל, שום בית יהודי, כולל נוצרי המתגורר בדירה יהודית, אינו רשאי להחזיק משרתים נוצריים. את הגזירה הזאת קיבלו עוד נשותינו וטפינו בנענוע כתף שבהסח הדעת. הם החליטו, כי מעתה יעשו בעצמם כל מלאכה. בנות יהודיות מן השכבות העניות הופיעו מיד הוציעו את עצמן לעבודה במשק־הבית של משפחות שעדיין השיגה ידם לשלם לעוזרת.

גזירת הטלאי-הצהוב שנועדה לסמן את היהודים ולהבדילם מן היתר היתה חמורה יותר ולא על שום אופיה המעליב ולא רק משום שגם נער בן שש היה אנוס מעתה לעבוד אותה, ולהיות מופקר על ידי כך להתגרויות מצד האלמנטים הבלתי מתונים, בלכתו ובשובו

מבית הספר, — אלא משום שהגזירה הזאת פגעה במלוא חומרתה בחופש התנועה של היהודים ומה גם שאותה שעה נתפרסמה גם הפקודה המגבילה את היהודים בניסיונות ברכבת ובשימוש באמצעי תחבורה אחרים בכלל. אחרי שבועיים אמרה הממשלה על ניסיונתם של יהודים באופן מוחלט ועל ידי כך היו היהודים כלואים למעשה במקומותיהם. נאמר עליהם להשתמש בדואר. לא יוכלנו לכתוב מכתבים, לא לשגר מברקים ולא לשלוח כסף או לקבל כסף.

כך היה המצב, כשבאמצע אפריל, ביום שישי, הופיע הנסטאפו הגרמני גם בעירנו. אחרי כמה שעות, עבר גם הפיקוח על התנועה בעיר לידי המשטרה הצבאית הגרמנית ובערב כבר לא נערכו התפילות בשני בתי-הכנסת הגדולים שבציר. אנשי הנסטאפו סגרו את בתי הכנסת ומשמר צבאי גרמני הופקד על בית-האלוהים. למחרת הבוקר נפרצה השמועה, כי רבים מבין נכבדי היהודים נלקחו למשטרה. האימה והחרדה חדרו לכל בית. הכל חיכו לתורם...

הגרמנים הוכיחו את מנהיגי היהודים להתייצב לפנייהם. הם פקדו להקים מיד את מועצת היהודים במקום, הצהירו, כי רצוי להם לפטר בקשרים אך ורק עם המועצה הזאת. עם זה העירו את תשומת לב המנהיגים היהודיים לכך, כי הם אחראים בחייהם לקיום הפקודות ולביצוען במאה אחוז, ובכך תלויים גם חייהם של בני-התפרובות, האסורים בידי הנסטאפו. לא קל היה התפקיד שהוטל על המועצה, יש שנצטוותה לאסוף משעה שמונה עד תשע בבקר 500—200 אלף פגני, או להעמיד לרשות הגרמנים תוך 24 שעות 110 דירות מרוהטות כראוי, עם מרבדים וקישוטים על הקירות, או לאסוף בשבילם תוך כמה שעות מאות טמונות כתיבה, טפות נאות, כלי אוכל של כסף. אבל עשינו הכל, משום שביקשנו להציל את חייהם על ידי כך, ומשום שחיי המועצה היהודית היו יקרים לנו כחייהם שלנו. באותם הימים הופיע עדיין העתון היהודי שהשלטונות התירו לנו, „עתון היהודים בהונגאריה“. העתון הזה פירסם את פקודות הממשלה וחד עם זה פנה בקריאה דראמטית אל היהודים שימלאו את חובותיהם כלפי המדינה מתוך הקרבה ונכונות, וישאו בצול המוטל עליהם מתוך הכרה, כי גורלם נחץ בידי שמים.

שוב לא היו לנו בתי כנסת. חשנו, כי גורלנו הולך ומחמיר משעה לשעה. כל בית יהודי הפך לבית-כנסת. התפללנו בנפש שחוחה. כי יחלץ אותנו השוכן במרומים ממצוקותינו, ובעיקר יסדה את הטף שלנו... כך פרס לבתי היהודים חג הפסח, חג החירות. בנפש מיחלת לפדות קראנו את פרקי ההגדה, את סיפורי הגאולה והנס שעשה אלוהים לעמו, שכן חשנו בעליל, שרק נס יכול עוד להצילנו. אולם הנס לא נחרש. מעתה היו השלטונות ההונגאריים והממשלה ההונגאריה מתחרים בגרמנים, על מנת להציגנו ככלי ריק. מחוץ ליהודים ועומים של השלטונות המקומיים, נתחוללו עלינו גזירותיה המתמידות של הממשלה ההונגאריה. עד השלושים באפריל חייב כל יהודי למסור דין וחשבון מפורט על רכושו. כל נכסי דניידי ודלא-ניידי, וכל תביעה כספית שבידי היהודים — הותרנו על ידי הממשלה. היהודים נצטוו להפקיד בכת-הבנקים כל זהב ואבני-חן וכל ניירות ערך, וכן כל כסף מזומן שלמעלה משלישת אלפים פגני. הם סגרו כל חנות יהודית, ואנחנו הרכנו ראש. שהרי לא עוד רכושנו, אלא חייהם ממש מוטלים על כף המאזנים. בשלהי אפריל נתפרסמה הפקודה האיומה ביותר שנישלה אותנו גם מבתנו ושללה מעמנו את יסודות הקיום האנושי: זו „גזירת הגיטו“, שחייבה את היהודים להתרכז בשטחים סגורים בערים ובישובים. ואנחנו עדיין קיינו לטוב והאמנו ברנשי

ההומאניות של המועצות העירוניות אחרי שויתרנו כל כך הרבה — ויתרנו גם על מענותינו. קיוונו האמנו כי אף-על-פי שמגרשים אותנו מבתינו, יניחו לנו להמשיך בחיים ולו גם בתנאים יותר דחוקים, ואם מקהילים אותנו במקום אחד, הרי בסופו של דבר יקצו לנו מקום מסוים, המתאים למגורים, בערים וביישובים הכפריים. ולא כך קרה הדבר. בערבו של השניים במאי קיבלה המועצה היהודית פקודה. להודיע כי מן השעה תשע בערב כל יעזוב שום יהודי את מעונו. בשחריתו של השלישי במאי, בשעה שלוש לפנות בוקר, הופיעו עגלות-משא עם שומרים ושוטרים בבתי היהודים והכריזו כי תוך 20 רגע חייב כל ראש-משפחה יהודי, יחד עם משפחתו, רעם מטען שלא יעלה על 50 קילו — לעזוב את דירתו. כעת נפתח לפנינו נתיב היסורים לאמיתו...

במצב רוח כזה בקע ועלה לנו שחרו של השלושה במאי. כל אותו הלילה לא ישננו, וכלב פחד ניסינו לנחש מה גוו! הרצה עלינו המועצה העירונית. שכן מסביב לעצין הניטו פרחו מזה ימים שמרעזה מנגודות. דובר על הקצאת שנים-שלושה רחובות בעיר, המאוכלסים בעיקר יהודים, לפי נוסח אחר, הועידו לנו בית-הספר החקלאי, שנבנה מחדש ועדיין הוא עומד ללא דלתות וללא חלונות וללא סיח. ולבסוף — בא בחשבון בית-החרושת ללבנים שמחנך לתחומי העיר. הוא בניין שיצא סכלל שימוש וכולו מט ליסוף. אך את הפתרון הזה לא יכולנו להעלות על הדעת. שכן כיצד אפשר לאכסן ששת אלפים איש בבניין רופף שכזה. העומד בנס.

בשעה ארבע, עם שחר, פילח את הרמטה רעש עגלות-המשא הרחבות וכשהשקפנו בעד החלון ראינו, כיצד מנשלים את שכנינו מדירותיהם. ומכיוון שאחד מחברי מועצת העיר הבטיחני בשעה עשר בערב שלפני כן, כי רופאים ובני משפחתם יורשו להשאר במקומותיהם, עם כל השתתפותנו הכנה בגורל שכנינו עדיין צופים היינו מתוך תקווה כלשהי לגורלנו אנו. בשעה שש בבוקר הופיע גם אצלי השוטר ופקד בשם החוק, כי עלי להיות סוכן לדרך תוך עשרים רגע יחד עם בני משפחתי. אותה שעה עצרה מכונית-משא צבאית לפני הבית ובחדר הקבלה שלי הופיע בוטאק אי ש ס ב א ן, רוקח בדרגת סמל צבאי מן הרגלים, לשעבר חברי לכיתה בבית-הספר והראה לי תעודה של מועצת העיר, שלפיה „מחרימה" העירייה את כל הרהיטים ומכשירי-הרפואה שלי לצרכי בית הולים צבאי אחד. לפי זה יש להוציא לפועל את פקודת ההחרמה מיד וללא דחוי. בוטאק ביצע את הפקודה בעזרת ששה אנשים שלו ואני אפילו לא היתה שהות בידי, תוך 20 הרגע שהוקצו לי לאריות ההפצים, לסייע במשהו לאשתי המסכנה, שהיתה אנוסה לסדר את הכל בעצמה יחד עם שלוש בנותי המבוהלות שהוטרדו משנתן. בשעה שש ומחצה גם אנחנו כבר עומדים היינו למטה ברחוב, ויחד עם דיירייתם היהודים של הבתים הסמוכים, יצאנו לדרך; הדרך שממנה אין לחזור. אבל אנחנו עדיין לא ידענו זאת. מכל העברים נהרו ובאו בכביש עגלות טעונות. ועל פי כיוון הנסיצה נתברר לנו, כי אמנם בחרה המועצה העירונית בכרירה האימה ביותר, בבית-החרושת ללבנים. מכל הרחובות נהרו ובאו להקות אדם. עגלות המשא לפנייהם, טעונות מזוודות ותרמילים שונים, חבילות ארוזות פשוט כסדינים, ומאחור — נשים מגושלות, גברים וטף, ועל שכמם או בידם עוד צקלון קטן לדרך. בצד עגלת-המשא ומאחוריה, לזוי של שוטרים כרובה מכודן. בנותי היקרות נשאו על שכמן כמה צרכי הלבשה הכרחיים דחוקים בתרמיל

בית-הספר שלהן. כך ניתן גם להן לטעום מטעם נדודי האבות; טעם חייו של היהודי הנצחי, היהודי עם התרמיל. אוכלוסי העיר הביטו אלמים בנשים הדומעות, ובגברים המחלכים בשפתיים הדוקות. בעיני רבים, נדמה היה לנו, גילינו דמעות נסתרות, או מבט של חמלה. אך איש מהם לא הניב ולא מחה.

לאט לאט הגיחו ענלות המשא מכל העברים והצטנפו בשורה ארוכה בתוך הסמטא הצרה, המובילה אל בית-החרושת ללבנים, שבקצו העיר, שומה היה עלינו להמתין שעה ארוכה, עד שקבוצה אחר קבוצה, הצליחה להכנס לעברה הקדמי של החצר המקיפה את בית-החרושת. כאן ריכזו את האלפים, וכאן ציוו לפרוק גם את המטענים ולשעת הערב נדחקו במקום הנצ, הות, 6000 איש ואשה וטף. ככבשים במשוכה כך הצטופפנו כאן, איש על גבי רעהו, נשים, חבילות, אנשים וטף בערכוביה אחת. והענלות עוד הוסיפו והביאו ללא המוגת את המבושלים. לעת ערב קדרו השמים. רוח ציגה נשבה, וששה אלפים בני-אדם, עמדו מרעידים תחת כיפת השמים, עייפים, עמוסי דאגות, בערוב יומם הראשון ללא בית. השכבנו את הילדים הרעבים, הרועדים מקור, על פני האדמה הירטובה, הספוגה צינת אביב מוקדם. בלילה ירד הגשם. סביבנו דממה אלמה, שאון הקריה אינו נשמע כאן, ורק צעדי השוטרים והשומרים מזההדים בדממה, ואור המדורות, שהעלו שובינו במורד ההר, מאיר עלינו. במורד — מקלעים מכוונים כלפינו. ורק פה ושם פולח את הדממה קול תינוק, שניעור בבכיה, אשה נאנחת ומיכבת, או קריאה מחלת לרופא... כיון שבתוך שטח החצר לא היה שום בית-שמש, היינו אנוסים עוד במשך היום להשתמש בבור, שנחפר מתוך חפזון בשולי הגדר. והואיל ונשותינו וילדינו לא היו מורגלים בספק צרכיהם בפרהסייה, ובנוכחות זרים, נמנעו רבות מהנשים, לעשות את צרכיהן במשך כל אותו היום, וכך קרה לעתים קרובות, ובייחוד בין הנשים, שהייתי צריך לאחוז באמצעים של רופא. למזלי נשתייר עמי תרמיל הרפואות שלי, שהצלחתי לקחתו אתי ברגע האחרון ממש, וכן נתגלגל גם צינור הגומי בתרמילי.

לאט לאט בקע רעלה שחרו של יום. מזג האוויר הסגרירי, והגשום. עדיין נמשך ילדינו התעוררו רטובים ואכולי-צינת. זה יומם השני, שהם מבושלים מן הבית. כעת התחילו לכוון את ההמונים מן החצר הקדמית של בית-החרושת ללבנים, אל חוף „האולמות“ הפנימיים. אך תחילה בדקה ועדה מוסמכת את תרמילינו. הם חיטטו ופספסו בכל חבילת, ונטלו מעמנו אף אותם חפצי הערך שלפי הפקודה לא היינו חייבים להפקידם בידי השלטונות בשעת בקורת הרכוש. כך נטלו מעמנו את שעוני היד שלנו, עטים נובעים, ארנקי סיגאריות ולבסוף אף כל סכום שלמטה משלושת אלפים הפגנו, שלפי החוק רשאים היינו להחזיק עמנו. שדודים ומלוטטמים מכל חפצי-הערך שלנו ומפרוטתנו האחרונה, הגענו לעברה השני של חצר בית החרושת ללבנים, שם התחיל „כיבוש המקום“. כמה אלפי אדם הצטופפו בבניין הפרוץ, שהגשם ניתך מבעד לתיקרתו. סיפות הגשם נתערבלו באבק הרצפה והיו לטיט אדמדם. בטבור האולמות היתה מתמשכת מסילה זעירה, ועליה מאות קרוניות-לבנים חלודות, שעוד צמצמו את השטח המצומצם בלאו הכי והכבידו על כל אפשרות של סידור ארצי ביותר. תלונות לא היו. הרוח היתה בלתי נעימה בפנים יותר מאשר בחוץ, ואף על פי כן החליטו רבים, כי מוטב להם להשאר תחת קורת גג דולפת בפנים מאשר להתגלגל בחוץ, ברכיבות ממש. אחרים כבשו לעצמם את תאיהם חשוכי-האור של תנורי-הלבנים, שכן הללו לפחות יבשים היו. אבל כמה אלפים איש נשארו בחוץ, בחצר הפרוצה, משום שלא היה די מקום בתוך הבנין,

ולכבוש לעצמם מקום בכוח לא היו מסוגלים. מחזה מתריד נתרחש בפנים, ונשים רבות עצביון התרופפו למראה הקודר, כיצד מאות גברים נשים וטף, אחד לצדו של השני, תניחו את תרמיליהם ואת גופם על גבי הרצפה הרפופה, הרטובה, שכולה טיט, ורבעו שם ללא כל מתחצות, סעדו ועשו צרכיהם במקום. הרעש המתריש אנונים, הנשים המיזבות והתינוקות צורחים, המון החבילות המוכתמות והמלוכלכות, כל אלה העלו טראה של חורבן וכל מי שעצביו לא יכלו לשאת באלה, העדיף את תהפוכות מזג-האוויר בתוך, ונשאר בחצר.

בעזרת הנוער שלנו התחלנו בהוצאת הקרונות הכבדות מן הבנין, ועל ידי כך רווח לנו במקצת גם באולמי המלכודת. בעבודתם המאומצת של בחורים בני 16—14 הצלחנו להוציא לחצר כמה מאות קרונות, ועל ידי פרישת סדיני-כד בין שתי קרונות העלינו מעין „אהל מגורים“ למשפחות נפרדות. כך הסתדרתי גם אני עם רעייתי ועם בנותי באהל שכוח. לאט לאט, מכלות כמה ימים, צץ לעינינו מין מחנה אהלים וכשהעפנו מבט על גבי הגבעה המקיפה את המחנה, נדמה היה כאילו צוענים-נודדים חונים שם למטה...

נגשנו לעריכת הסידורים הנחוצים ביותר בחיי המחנה. הפרנו בורות שופכין ובורות מיוחדים לנברים ולנשים, משני צדי המחנה. קרשים עדיין לא היו לנו, כדי לגדר את המקומות הללו — העיריה לא דאגה למאומה — וכך הזכרחי הנשים לכסות אחת על השניה בעת צרכיהן ולשמש מהסה אשה לרעותה. מי-שתיה לא היו בתוך שטח המחנה, רק במורד הגבעה המקיפה את המחנה, שיקשקש לו בנחת מעין קטן, עורק מים דקיק, ומאות אנשים היו עומדים שם בתור למעט מי שתיה. גם כלי שתיה לא נמצאו אצל רבים, כי בתוך התפוזן המבוהל רובם אכדו להם עשתונותיהם ולא היה להם שום מושג, על הצפוי להם ולמה שיהיו זקוקים במצבם החדש. אי אפשר היה לחשוב אפילו על התקנת סעודה חמה, תפקידנו החשוב ביותר היה עתה לחפור באר. עבודתנו הזכרתה בהצלחה. עלה בדינו לנלות מעין אחד הכוי, שמיטיו עשירים יותר. העניים יותר שבקהלנו היו שרויים בתענית מזה שלוש או ארבעה ימים. כי הרי לא היה ברשותם שם מלאי מזונות, ובמחנה כבר הופיע הרעב. חיכו לעזרת המועצה היהודית, והמדינה היהודית עמדה ללא עצה. השלטונות לא עזרו לנו במאומה, למרות שכאשר חובאנו למחנה, וגם בשעת בקורת חספינו העירו את תשומת לבנו בפעם המאה, כי עלינו למסור להם כל כסף, משום שמן הכסף הזה יכלכלו את כולנו. אחרי משא-ומתן פמוטך ואחרי תשובות-שלילה מרובות, תרשו לנו, שאחדים מבין האמידים שבינינו יסורו אל ביתם, ומן המזונות שבמזוניהם יוכלו להביא למחנה מעט מזונות לצרכי הכלל. הקמנו אישא את המטבחיים המשותפים. ביישלונו על גבי גחלים שטמנו באדמה, והשתדלנו להגיש לכל אחד פרוסת-לחם אחת וצלתת מרק חם בכל יום. אחר כך התירו לנו, כי נביא ממחסניהם של יהודים שבעיר, קרשים ויריעות של בד וקנה-מחצלות למחנה, ובאלה תיקננו את האהלים שלנו והתאמנו אותם למגורים. מזג האוויר הכביד עלינו אף הוא. חודש מאי גשום היה ושופע רוחות, ולילה-לילה היתה הרוח מעיפה את הסדינים המתוחים מעל ראשינו ולא נותרה פינה מקורה שאלית יוכלנו להביא את הילדים אכולי-הקור. תחנות העזרה-ראשונה, שהוקמו ע"י הרופאים, היו עמוסות עבודה. במסיבות פרימיטיביות, ורק בעזרת התרופות, שהכאנו עמנו השתדלנו לעזור, ככל שניתן לעזור. והנה כבר היו לנו מקרי מוות ראשונים במחנה, אך השלטונות לא הרישו לערוך להם הלוויה רבת-משתתפים ולא התירו אלא את נוכחות של הרב והחזן, ואחד מן המשפחה.

המרירות גברה מיום ליום. סכנת מגפה הטילה צלה עלינו. כבר היו לנו 5-6 מקרים של מחלות השנית של ילדים, שלאשפוחם קבעה המשטרה דירה יהודית אחת בסמיכות למחנה. החולים האנשים יותר אושפזו עוד ביום יציאתנו למחנה בבית-החולים, שהוקם תוך חפזון רב בבנין בית הכנסת האורתודוכסי בעיר. לכאן הובאו בינתיים גם שאר החולים היהודיים, ששכנו בבית החולים הממשלתי. אפילו בבתי-החולים לא היה מקום ליוצדים...

קלגסים גרמניים טרו למחנה פעם פעמיים ביום, שהו כאן שעה קצרה ומטרו את הפקוד למשטרה ההונגאריה הנאמנה עליהם שתמלא תפקיד זה באחריות מלאה. יום יום הודיעו באמצעות המועצה היהודית, שכל מי שיימצא אצלו כסף פרטי משלו במסדרי הבקורת תבאים, אחת דתו למות. ואמנם רבים שעוד החביאו כסף או חפצי-ערך כלשהם, השתדלו להיפטר מהם בזמן קצר. הרבה שטרות של מאה פנגו ראבני חן, שנשמרו כרכוש אחרון, יוטלו עתה לתוך הבורות.

בערך באמצע מאי, בבוקר אחד של יום א' — במקרה זרחה השמש כל אותו יום — התודענו אל מה שנקרא „אפלי“ גרמני. בבקר, בשעה שש הכריזו, כי לשעה שבע חייב המחנה כולו, ללא יוצא מן הכלל, גברים, נשים וטף, בריאים וחולים, כולם כאחד, להסתדר בטורים של חמישה. שבעת אלפי אנשי-המחנה (למספר זה עלתה בינתיים אוכלוסית המחנה, כי גם יהודי הסביבה צורפו אלינו). עמדו מוכנים בשעה שבע. שני רב' סמלים גרמניים פתחו בספירה. כנראה לא התאים המנין אל המספרים שלהם. מנו אותנו חוזר ומנה מחדש כמה וכמה פעמים. להט השמש גבר ובשעות הצהריים התעלפו בתוך הטורים כמה וכמה ילדים חולים ונשים חלשות. יצאתי מן השורה, ובתור רופא תורני ביקשתי מאחד משני תת-הקצינים הגרמניים, כי ירשה לי לחלק מים בין העומדים במסדר מן הבוקר. ורא הסכים, הרשה שאחלק מים לטף עד גיל שש ולנשים מיניקות. ולשאר — לא. יחד עם הרוקטור ביהם, חברתי למקצוע, נשאנו את המים מן הבאר וחילקנו לילדים. ורק בגניבה ובלב הולם העזנו להגיש מן המים גם לילדים מכוגרים יותר וגם לנשים שאינן מיניקות. כך עמדנו עד שעה 5 אחרי הצהריים. הסמל המונה הודיע לבסוף על תוצאות המנין, 6953. „חתיכות“. כבר לא היינו 6953 איש אלא — חתיכות. זה היה ה„אפלי“ הגרמני הראשון שהתרחש בחיינו, ראשון לרבים שבהם עתידים היינו להשתתף. בשבוע השלישי לחודש מאי התודענו אל אימה חדשה. הגיעה למחנה קבוצה של שוטרים-חוקרים הונגארים. בוקר אחד קראו בשם עשרה-שנים עשר מבינינו, שהחוקרים „מזמינים אותם, שיטריחו עצמם וינשו ביחד עם בני משפחותיהם, אל חדר המשמר המיוחד, שהוקם על יד הכניסה למחנה. בבנין הזעום, שכלל רק חדר אחד, אוכסנה גם תחנת העזרה הראשונה של הרופאים. אחרי כמה רגעים בקע פחדר-המשטרה קול יבבה איומה, ורחש של מכות נמרצות. אנחנו הרופאים התורנים ראינו בזועה, כיצד מטלטלים החוצה גברים, נשים ואפילו נערות צעירות והם באפיסת כוחות. אחר כך נרדע לנו, כי עילת המכות והמהלומות הללו היתה להוציא מפי הנחקרים היכן החביאו את מזונם, ומי הם מיודעיהם הנוצרים, שאצלם הסתירו את כספם, או את חפצי הערך שלהם. נראה, שלא היו מרוצים בחפצי-הערך, שהנוגעים בדבר הודיעו עליהם מקודם. אם תאיש לא התוודה כראוי וכרצוי להם, קראו את רעותו ועינו גם אותה באופן מחרד. וגם בנות צעירות הזומגו, ועל ידי מכות נמרצות בקשו להכריחו, למסור הודאה ברורה ומדייקת על מצבם החמרי של ההורים. הנבלים לא הסתפקו במהלומות פעם אחת, והיו

משפחות ש"הזמנו" שבע ושמונה פעמים ועונו עד זוב דם. הלקו בעיקר במקלות גומי על כפות רגליהם היחפות, בידיהם ובבטנם, וגם במבושי הגברים, עד שהתעלפו. ואז שפכו עליהם מים קרים מן הדלי. ולכשהתאוששו, פיטרו אותם. אך עוד באותו יום אחרי הצהריים, או למחרת בבוקר, החלו היסורים מחדש. האימה והפחד לא סרו מן האהלים. נשים הרדו לבעלתן, גברים לרעיותיהם. שהרי לחקירה השטנית הזמנו גם אלה, שמלאו אחרי הפקודות ללא דופי, ולא הסתירו אף שרוך נעל. אך נוסף על החקירה השטית ביצעה המשטרה גם חקירה המונית. הזמינו את אוכלוסי מחנה האהלים לפי "רחובות", וכל בני-המשפחה עם כל חפציהם, בלי יוצא מן הכלל הוקהלו בככר, שבחזית בנין המשטרה. כל החפצים הוצאו מן הארנונים, המזוודות והחבילות ונברקו — כל דבר לחוד. החפצים התגלגלו על הארץ. הם לקחו לעצמם כל חומר בלתי-מעובד, בדים ולבנים. נלקחו מאתנו גם טבעות הנשואין. ומן הרופאים, נטלתי גם את שעוני-היד הפשוטים שתחילה הניחום להם לתועלת תפקידם.

החיים בהמון, תנאי התברואה וההזנה הגרועים מכל, פיתחו לאט לאט אותו מוסר התמונים שכנראה התכוונו הנרמנים להשיגו. השכבות העניות התחילו להתלונן ולהתמרמר. המזונות המועטים עוררו בקורת הריפה כלפי המוצצה היהודית. הרופאים, שהיו יוצאים ונכנסים מדי יום ביומו לבית החולים היהודי היו מביאים בעגלותיהם חבילות מזון, שנשלחו מן החוץ בידי נוצרים, אל ידידיהם היהודים, הכלואים במחנה, שכן לרבים נמצאו ידידים נוצרים שהיו שולחים להם למחנה ככר לחם, גבינה, או מצרכים אחרים. העניים הסתערו על המשלוחים הללו ונטלום לעצמם ולא התחשבו בכך, שגם אותם חיהדים, להם נועד המזון. היו רעבים כמותם. הרעב והדחוקות התחילו להעיב על הברק הדקיק של התרבות והציביליזציה. כדי שנוכל לכל הפחות להרחיק את הילדים הרכים מרחשיהם העכורים של חיינו ומן הכעור והלכלוך הזה, החלטנו לפתוח בשבילם בית-ספר ארצי במקום. מורים ומחנכים אספו את הילדים, העלו אותם על הנבעה ובשעות לפני הצהריים ואחרי הצהריים השתדלו לרתק את תשומת לבם בהרצאות מנוונות. וכאורה פלא, עמדו הילדים יפה במבחן החמור של חיי מחנה, נשאו בסבל הטלטולים ללא רפיזון, התאימו את עצמם למסגרת זו של חיים משותפים. הם לא נשכרו לא ממזג אויר קודר, ולא מן ההזנה הלקויה הגרועה. הילדים שאבו ונשאו את המים מן הבאר, אחרי שצפו שעה ארוכה לתורם. הנערים והנערות בגיל מבוגר יותר נשאו את חבילותיהם של המזומנים לחקירה למשטרה. הדחקות המשותפת העלתה, על אף הכל, מדה מסוימת של סולידאריות, וכמיוחד מילא את הפקידו הנרער וכן חבר הרופאים, שהעמיד את עצמו לרשות הכלל ביום ובלילה, והבנות הנשים, שעבדו בהתנדבות כאחיות בבית החולים ובתחנת העזרה-ראשונה.

בסביבה כזאת ובמסיכות נואלות כאלה, דאגו רבים מכני הנעורים לעתידם, שכפי הנראה לא חזוהו קודר כל כך, כפי שקרה אחר כך למעשה. וכיוון שהיה אביב לא נסתלקה האתבה מלבם, ונמצאו אפילו שהחליטו על ייסוד משפחה, וגם אלה שחשבו לדחות את מועד-נשואיהם לשעה מתאימה יותר, התקשרו כדת לשם עמידה משותפת בגורל המשותף. בהסכמת השלטונות היינו עדים לכמה טקסי נשואים כמחנה, שנערכו באופן תניגי בפני הרב והנוטריון (אסנס). אצל כמה בנות, שימש מניע לכך הפחד הגדול, שמא תלקחנה כדוגמת הנערות היהודיות בסלובאקיה. לבתי הנושות הצבאיים. חק קיוו, כי הנשואים יגנו עליהן מפני הגורל הזה.

כאן תגנתי גם אנכי את השנים־עשר במאי, מועד חתונתנו. הואיל ולא ניתן לי להגיש את הפרחים המסורתיים על שולחנה של רעייתי, שברתי ענף דל מעץ התפוחים היחירי שבמחנה, שעמד בבלוכו, והבאתיו לאהלה. ביקשתי מאת האלוהים, שאת מועד חתונתנו הבא נחוג שוב בביתנו, מתוך חירות ובמסיבות נאות יותר. רעייתי המסכנה תזילה דמעה, וילדותי היקרות אפרו בבת־חיוך: „אבא זה שלנו, כמה הוא זרין. שאפילו כאן יכול הוא להביא פרחים לאמא זי“ התאשר שהיה בן-לוויה נאמן לאהבתנו משך 19 שנה, שוב פרח לרצע באהלנו.

החוקרים, אנשי המשטרה, המשיכו בחקירותיהם, המהלומות והעינויים לא פסקו. אחדים מן האומללים משתרכים מבנין המשטרה, מתים למחצה ושנים מהם, אמנם סתו מפציעהם כעבור יומיים.

בעת כבר היו הקלגסים הגרמניים מופיעים לעתים קרובות יותר ויותר במחנה. באחד הימים הוציאו פקודה כי חייב כל איש לספר את שערות ראשו עד הערב. ובמקרה שמישהו יימצא בלתי מסופר למחרת בבוקר, יגזוו כעונש על כך גם את שער הנשים. כן ציוו לגלח את הזקנים, בלי תוס על הרבנים ועל השוחטים. השלמנו גם עם הפקודה הזאת, וכעבור כמה שעות יכולנו להתייצב כולנו קרחים מול עיניהם החוקרות של הגרמנים. לעתים קרובות קרה, שתקלגסים צילמו קבוצות מאנשי-המחנה ובמיוחד אלה, שהעוני שלהם בלט ביותר, אף לא גרתעו מלהקיף את המחראות שמעבר למדרון הגבעה, ולצלם את הנשים בעת עשיית צרכיהן. מהם למד גם פקיד-המשטרה התוננארי. ב-24 למאי אחרי הצהריים, ערכה המשטרה מפקד של כל תרופאים, הרוקחים, המהנדסים ובני-משפחותיהם שכמחנה. לשאלתנו, מה סיבתה ומה תועלתה של התרשמה המיוחדת הזאת, השיבו לנו כי זקוקים הם לעבודתנו, ויסדרו אותנו, שנוכל לעבוד בהתאם ליכולתנו. אותו לילה מלאנו תפקיד של רופא תורני, ובשעה 3 עם שחר, עזרר את תשומת לבי מצעדם הקצוב של כמה מאות אדם. יצאתי לחצר וראיתי כי באותה שעה פונים לשער בערך כמאתים שוטרים. הם הופיעו בשקט במחנה, ותפסו את עמדותיהם באין הגה. בדרך זו חקפו את המחנה כולו, ובכל סמטת אהלים נצבו 2-3 שוטרים. בשעה שלוש ומחצה העזירו את חברי המועצה היהודית והוציאו את הפקודה, כי בשעה ארבע בדיוק יעזרו את כל אוכלוסי המחנה, וכל אלה, המתגוררים מעבר לקו-גבול שתחמו באמצעותו של המחנה, חייבים להתייצב במסדר בשעה 5. האנשים יכולים לארוז את חפציהם ויכולים לשאת עמם. סוּרָץ לחלישה שלמה. לבנים ומעיל עליון שעל גופם. עוד זוג לבנים לתחלפה, ומזונות במדה שהם מצויים אצל כל איש ואיש. ועוד הכריזו כי משפחות מטופלות בילדים וכן הרופאים רשאים לשאת עמם נוסף על הנ"ל עוד כר אחד ושמיכה אחת. הרופאים והמהנדסים נצטוו להופיע במסדר בשעה 5, מבלי להבחין אם הם מתגוררים מעבר השני של קו התחום. כנראה בא והתרחש עלינו הדבר, שמפניו חששנו זה כמה ימים; משלחים אותנו מכאן. בשעה חמש היה כבר המחנה דומה ללהקת-נמלים מטורדת. משפחות, אחים, קרובים הופרדו מעתה איש מעל רעהו. מקום מגוריהם במחנה; היכן התגורר האיש בטורי האהלים, חרץ גורלו. אם לשילוח ואם לשהיה ארעית נוספת במחנה. האנשים שהקיצו משנתם לא הספיקו אפילו לארוז חפציהם כראוי, ורכים לא היה סיפק בידם להפריד מעל הוריהם או אחיהם, משום שהוקיפים לא הרשו להתהלך בקו התחום שלהם. השעה היתה בערך 6 עד שעלה בידי ההמון המונה 3500 איש להסתדר בטורים ערוכים בחמישיות, תינקות על זרועותיהם ובידיהם תרמילים.

מפקד המשטרה ההונגארי של המחנה הזמיננו אליו והטיל עלי את הפיקוד על קבוצת הרופאים, הרוקמים והמהנדסים, שמנתה 120 איש. הלה גם תביע את קורת רוחו, כי מעתה נהיה שרויים במצב יותר טוב. מעבירים אותנו לסביבות האנזי, ששם מחכים לנו צריפים מוכנים ולא נסביל עוד קור ורטיבות שסבלנו במחנה הזה. ואנחנו, הרופאים, נוכל לעבוד במקצוענו בתפקידי שירות הבריאות במקום.

התהלוכה יצאה לדרך, זו התהלוכה העצובה והנוגה. שמעודי לא ראיתי מחזה מחריד יותר ממנה, נוגה יותר ממנה. נטישנו אישוא את המחנה, שבו חיינו חיים משותפים במשך 23 ימים, ויצאנו כולנו, לקראת זוועות-אימים בלתי ידועות...

כשיצאנו משטח המתנה נוכחנו בתמחון, כי השוטרים המלווים אינם מוליכים אותנו בדרך, המובילה לתחנת הרכבת, אלא מסיטים אותנו הצידה ומוליכים אותנו בעקיפין, דרך השדות והאפרים שבסביבת בית-הנתיבות. על כל עשרה צעדים ניצב זקיף חסם בקפדנות כל סמטא צרה ביותר, המובילה העירה. דאגו גם שלא נפגוש אף נפש חיה לאורך כל התהלוכה הנוגה. הצרות הבתים העזירים, שבשולי העיר, נראו נדהות ושוממות, וכשלא פרקים הציץ זוג עיניים סקרניות בעד החלון, ציזו עליו הזקופים שלנו בחומרה, שיסתלק מיד פנימה. איש מאוכלוסי העיר לא יכול היה לתוות בתהלוכה נוגה זו. כך הגענו בהסתר לבית-הנתיבות, שם המתינה לנו רכבת מטא ארוכה. כעת באה בקורת-הבילות חרשה. קצין גרמני יחיד היה מפקח על עבודת השוטרים ההונגאריים. שברקו בפעם האלף את חבילותיהם של התמון האומלל הזה, שנטש את כל רכשו, ושרידי האחרונים של לבושו במחנה. אין עם שיוכל להאר את הברוטאליות של המשטרה, בשעת הבקורת הזאת. עתה לסטמו מעמנו את הכרים האחרונים שלנו, חרקו אותם להפירה שעל יד המסילה, עם שאר הדברים השדודים. הוציאו מהבילותינו את הכותונת האחרונה, שהתירו לנו במחנה, בשביל שלש בנותי הקטנות, ורק אחרי פנייה אישית נמרצת נאות קצין המשטרה ברוב חסדו להניח לנו כותונת אחת בשביל הבנות שלי. ראיתי כשנסתלו מרופא-חבר את משקפיו, וכשהעיר כי אין הוא מסוגל לראות בלעדית, הבטיח לו אותו קצין הונגארי סטירת לחי, ואף על פי שאותו הרופא הראה לו מקודם את תעודותיו, המצניקות לו יחס מיוחד וכן הציג לו את אותות התצטינות שלו מן המלחמה הקודמת. תוך רגעים ספורים העלונו על קרון הבתמות שלפנינו, ומסוחררים ממכות, מבויזות ומשוד, נוכחנו פתאום, כי 71 איש ואשה וסף נדחקנו לקרון הצר, שעל דלתו גרשם מקודם „71 שטיק“. כעת כבר ידענו את פשר הבטוי הזה, ואף על פי שרק כמאוחר מדי השגנו את משמעותו האמיתית. דלת-הברזל הכבדה ננעלה מאחורינו ועליה שלשלת ומנעול. לפני שמנונונו על מנעול ובריה עוד הטילו לנו 71 חצאי ככרות לחם. זו הצידה, שבה שילחה אותנו הונגאריה לדרך, אפילו לגיסת מים אחרונה לא נתנו לנו. אף על פי שבמשך כל חינו היינו אזרחים עמלים, מלאנו תפקידנו האזרחי באמונה ובמסירות. כעבור שעה שעתים — עד שנסתיימה העלאת כל החמון הגדול הזה לקרונות — זזה הרכבת ויצאה לקראת המטרה הבלתי-ידועה לנו...

זזה עמנו הרכבת, ואנחנו טרחנו' הרכבה כדי למצוא מקום כלשהו בשביל 71 אדם וחבילותיהם, שנדחקו אחד על גבי השני. כל אחד ואחד ביקש להשיג „מקום טוב“, והרי למעשה אפילו מקום „רחוק“ כמעט שלא נמצא. נסינו לסדר את האנשים כך, שיערכו טורים טורים כמו בקולנוע ובתיאטרון וערכנו חשבון, כמה אנשים חייבים לשכת בכל שורה ושורה. אולם המרחק שבין הטורים היה מועט כל כך, שאי-אפשר היה להביא

בחשבון פישוק רגלים כלשהו. ומה יהא בלילה, כשהעייפות תגבר באנשים ולא יוכלו עוד להתחשב בשכניהם. נסינו לפתור את הבעיה, שרק הסף והנשים ישבו הנגברים יעמדו, כי על ידי זה נתפוס פחות מקום, אך לדאבון הלב, גם הנגברים נחלשו מטלטולי חיי המחנה, מנשיאת התכילות, ונוסף על כך רבים לא יכלו לעמוד על רגליהם הנפוחות, הפצועות ממחלומות המשטרה. מישהו הציע, לתלות את התכילות. אצל כל אחד נמצאה גם חתיכת חבל, קשרנו הכל ביחד ומתחנו את החבל בין שני דשנות הקרון ותלינו עליו חבילות במידה, שהספיק החבל, נכון שכך היה יותר מקום לישיבה, אולם כעת היתה צרה חדשה. כי אלה שישבו מתחת לחבילות לא יכלו לשאוף אוויר. כי הרי הקרון היה סגור באופן הרמטי ממש שאפנו אוויר רק דרך אשנב מותרם. שגדלו בערך 20×20 . ביום קיץ החם כמעט שנחנקנו מן השרב ומן המחוסר באויר. התחילו המריבות. אלה שהיו בעלי עצבים חלשים יותר, האנוכיים יותר, כבר העליבו אחד בשני. אחרי כמה שעות הוסיע הצמאון, אך מים לא היו ואת ילדינו, המבקשים לשתות, ניהמנו בכך. כי בתחנה הגדולה הקרובה יקבלו מים, אולם הרכבת השתרכה לאטה עמנו ורק אחרי שעות ארוכות הגענו לעיירה סאסרגן. המרחקה מעירנו כשלושים קילומטר. ברם, הרכבת שלנו לא נעצרה בתחנה ממש, אלא הרחק ממנה, במסילה הפתוחה. כאן עמדנו שעות מספר אבל מים לא קיבלנו, אף את דלת הקרון לא פתחו לנו. הזקיף השימר עלינו עודד אותנו דרך בקיע האשנב והבטיח כי בתחנה הגדולה הקרובה נקבל מים ונמ ארוחת ערב. אך הלילה ירד עלינו ולא קיבלנו לא מים ולא ארוחת ערב.

הזקיפים השומרים, תמלחיים אותנו, פתחו את הדלת לכמה דקות לכדוק אם הכל כשורה, או שמא בקשו לראות, אם אין מתכוננים לבריחה. מכל מקום היו הרגעים הספורים הללו, רגעים של התעוררות מרעטת התאוששות. ברנעים הללו הנחנו לילדים ולנשים שסבלו ביותר להתקרב לדלת ולשאוף מעט אוויר צח לריאותיהם. הזקיף, שהיה בא להציץ בנו, ענה בתשובה של התחמקות כל פעם שביקשנו ממנו מים. כמו כן ענו בשלילה למשאלתנו, שהנשים תוכלנה לרדת לצרכיהן. כמטרה מסענו ציין הזקיף את העיר דברצין. בינתיים ביקש הפצאי ערך, שעוני יד, מציתים, פנסי כיס ותמורתם הציע להשיג לנו סיגאריות. אחרי כל כך הרבה חקירות ובדיקות ושוד, אחרי שלסטמו אותנו, עדיין האמינו שובינו כי עוד יש ברשותנו הפצאי ערך ושנב ביקשו ליהנות מן השלל. היה לי פגם כיס המאיר ללא סוללות ואף על פי שהיינו זקוקים לו בקרון החשוד, נתתי לו לזקיף בתקווה שתודות לידידות שכתתנו בדרך זו, יניש מעט מים לבנתי, אך הוא שילם בעשר סיגאריות, „סימפונייה“.

תיקתקה הקצוב של הרכבת הרדימה את האנשים העיפים. הצלחתי איך שהוא לסדר גם את ילדי על נבי מעילי הפרוש על הרצפה, וגם הם ישנו שנת תמימים. כעמידה על רגל אחת ביקשתי את ידה של אשתי הנאנחת באפילה, ובאחוזי יד ביד השתדלנו לנחם ולעודד איש את רעותו. על מטרת המסע לא יוכלנו עדיין לשוחח, אך גם לא הפצתי להביע בפניה את הגימי הקודרים ואת תווחי האפלה. פעם אחת שאלתיה ככל זאת, האם לא טוב היה יותר אילו עשינו גם אנחנו כדוגמת רבים מבין יודינו והיינו מאבדים את עצמנו לדעת בהיותנו כבית. והרי כך יוכלנו למות יחדיו, חבוקים כאחד כשמביטים איש בעיני רעותו. אולם היא, שאהבה את חייה, ומעיקר חששה מפני המוות, השיבה לי: לא. כי הרי ייתכן שאלוהים יעזור לנו ואחרי ככלות הכל עוד נשתהיר בחיים. לא אמרתי לה אז עדיין, כי לא מפני המוות, אני חושש, אלא שמא יפרידו בינינו. כבר שמעתי, שבגרמניה

קיימים מתנות ריכוז מיוחדים לגברים, לנשים ולטף ומעדיף הייתי לבחור במוות יחודי על האפשרות שלא אדע מאימה על גורלם. ליספתי את ראשי בנותי הקטנות ובחפילתי הדומעת ביקשתי מן הגורל, כי ירחם עליהן לפחות...

ביום השני למסענו, אחרי הצהריים, נתברר לנו לפי כיוון הנסיעה ולפי שמות בתי הנתיבות, שיכולנו לקרוא במסרשטש דרך סורגי האשנב, כי אין אנחנו גוסעים בכיוון דברצין. וכשראינו כי אנו עוזבים מאחרינו את שאטוראליהאויטלי ואת מיטשקולץ התגבר עלינו יותר ויותר הפחד, כי מוציאים אותנו מתחומי הארץ. כל כך תמימים היינו שעדיין לא הסקנו את המסקנה הברורה מן העובדה שהסיענו אותנו בקרונות גרמניים. האמנו לקצין המשטרה, כי מובילים אותנו לסביבות האג'יר. האמנו לוקיף שאנו מובלים לדברצין. האמנו לכל, ושטא ביקשנו להשלוח את עצמנו עד זרנע האחרון, ולא חפצנו להאמין שהונגאריה הפקיר אותנו ותרשה שירציאו אותנו מחוץ לגבולות המדינה. לשאלתי הנוספת, השיב לי השוטר כי הוך כדי נסיעה נמסרו להם הוראות אחרות, ולפיכך יביאו אותנו בקרבת העיר קאשא, בה הוקם מתנה גדול ושם נעבוד. אולם אני לא האמנתי לו עוד בשאטוראליהאויטלי ובמיטשקולץ הצלתתי לקשור שיחה חטופה, דרך אשנב הקרון, עם פרע'ל'רכבת. שאלתי, מה עלה בגורל יהודי המקום, הפועל הביט סביבו בזהירות מרובת ואחר כך עשה עצמו מתעסק בפסי הרכבת ומבלי להביט בנו במישרון השיב, כי בראשונה היו יהודי המקום מרוכזים בבית-החרושת ללבנים, אך לפני שבוע ימים העבירו אותם מכאן. עד עתה חשבנו כי רק אצלנו נהגה המוצעה העירונית כאכזריות רבה כל כך, שאיכסנה 7000 אדם במלכניה השוממה, אך כפי הנראה היה זה רעיון שטני מקיף, וכך נהגו ביהודים באופן שיטתי ואחיד במקומות רבים. במאחר יותר נודע לנו, כי גם בעיר קולוד'באר ובערים שמעבר לרנובה בכל מקום ומקום חיתה המלכניה התחנה הראשונה. עד עתה חשבנו, כי רק בנו ביהודי ואשארלהי נהגו כך, ונסינו לכאר את הדבר במצב המלהפה, שהחזית הרוסית מתקרבת ובאה. כיוון שבלילות יכולנו לשמור רעם תותחיים מכיוון הררי הקרמטים. כעת התברר לנו, כי יש כאן גזירה ארצית כוללת וכבר לא האמנתי, כי ירכזו אותנו במחנה אחד. נזכרתי במה ששמעתי על גורל יהודי פולין, והבטתי בעצבות בפניהן של אשתי ובנותי הקטנות. ביקשתי לחרות לנצח בזכרוני את פניהן היקרים לי כל כך; אח מבט עיניהן, את קולן.

מים טרם קיבלנו. בדרך התחרתה רכבתנו עם המטר, ומאושרים היינו, שהאויר הצטנן במקצת. הושטתי את ידי המחזיקה בקדחה, דרך אשנב הקרון, וכך אספתי מעט מטיפות הגשם הניגרות מגג הקרון, והגשתי לבנותי לשתות. המסכנות לפדו לקח מן הסבל של היומיים האחרונים, ולא העיוו עוד לשתות בבת אחת את הטיפות המוצעות. „גניח גא, אבא, מעט גם למחר” — „אולי לא יתנו מחר עוד”. „מחר כבר נגיע למחוז הפצנר”, נחמתי אותן, „הרי אין אנו דחוקים עוד מן העיר קאשא”.

לפנות הערב הגענו לקאשא. הרכבת נעצרה כריחוק מבית-הנתיבות. פתחו את הדלתות והשוטר קרא למפקדי הקרונות שירדו מן הקרון. ירדתי. הרבילוננו לפני קצין גרמני. לשמחתי הרבה עמד לפני הקצין גם אחי הצעיר, שבואשארלהי לא ראיחיו בין הנוסעים. לפחות נודע לי, כי גם הוא ומשפחתו נמצאים עמנו. שאלתי, מה המצב בקרון שלהם? הוא סיפר בכמה טילים כי מצבם נמצבנו. הם רעבים וצמאים. גם הם היו למעלה משבעים נפש בקרון אחד. הקצין הנרמני נשא לפנינו נאום בלשון ההונגאריה. הוא סיפר, כי אנחנו מובלים לגרמניה, שם נצטרך לעבוד. הוא הזמיר אותנו, שרק מי שיעבוד, יקבל

בחשבון פישוק רגלים כלשהו. ומה יהא כלילה, כשהעייפות תגבר באנשים ולא יוכלו עוד להתחשב בשכניהם. נסינו לפתור את הבעיה, שרק הסף הנשים ישבו הגברים יעמדו, כי על ידי זה נתפוס פחות מקום, אך לדאבון הלב, גם הגברים נחלשו מטלטולי חיי המחנה, מנשיאת התבילות, הנוסף על כך רבים לא יכלו לעמוד על רגליהם הנפוחות, הפצועות ממהלומות המשטרה. מישחו הציע, לתלות את התבילות. אצל כל אחד נמצאה גם חתיכת חבל, קשרנו הכל ביחד ומתחנו את החבל בין שני דפנות הקרון וחלינו עליו חבילות במידה, שהספיק החבל, נכון שכך היה יותר מקום לישיבה, אולם כעת היתה צרה חדשה. כי אלה שישבו מתחת לחבילות לא יכלו לשאוף אוויר. כי הרי הקרון היה סגור באופן הרמטי ממש שאפנו אוויר רק דרך אשנב מותרם. שנדלו בערך 20×20 . ביום קיץ החם כמעט שנחנקנו מן השרב ומן המחסור באויר. התחילו המריבות. אלה שהיו בעלי עצבים חלשים יותר, האנוכיים יותר, כבר העליכו אחד בשני. אחרי כמה שעות הופיע הצמאון, אך מים לא היו ואת ילדינו. המבקשים לשותות. ניהמנו בכך. כי בתחנה הגדולה הקרובה יקבלו מים. אולם הרכבת השתרכה לאטה עמנו ורק אחרי שעות ארוכות הגענו לעיירה סאסרגן, המרוחקת מעירנו כשלושים קילומטר. ברם, הרכבת שלנו לא נעצרה בתחנה ממש, אלא הרחק ממנה, במסילה הפתוחה. כאן עמדנו שעות מספר אבל מים לא קיבלנו, אף את דלת הקרון לא פתחו לנו. הזקיף השומר עלינו עודד אותנו דרך בקיע האשנב והבטיח כי בתחנה הגדולה הקרובה נקבל מים וגם ארוחת ערב. אך הלילה ירד עלינו ולא קיבלנו לא מים ולא ארוחת ערב.

הזקפים השומרים, המלווים אותנו, פתחו את הדלת לכמה דקות לבדוק אם הכל כשורה, או שמא בקשו לראות, אם אין מתכוננים לבריחה? מכל מקום היו הרגעים הספורים הללו, רגעים של התעוררות מועטת התאוששות. ברגעים הללו הנחנו לילדים ולנשים שסבלו ביותר להתקרב לדלת ולשאוף מעט אוויר צח לריאותיהם. הזקיף, שהיה בא להציץ בנו, ענה בתשובה של התחמקות כל פעם שביקשנו ממנו מים. כמו כן ענו בשלילה למשאלתנו, שהנשים הוכלנה לרדת לצרכיהן. כמטרת מסענו ציין הזקיף את העיר דברצין. בינתיים ביקש חפצי ערך, שעוני יד, מציתים, פנסי כיס ותמורתם הציע להשיג לנו סיגאריות. אחרי כל כך הרבה הקידות ובדיקות ושוד, אחרי שלסטמו אותנו, עדיין האמינו שובינו כי עוד יש ברשותנו חפצי ערך ושוב ביקשו להינות מן השלל. היה לי פנס כיס המאיר ללא סוללות ואף על פי שהיינו זקוקים לו בקרון החשוך, נתתי לו לזקיף בתקווה, שתודות לידידות שכרתנו בדרך זו, יגיש מעט מים לבנותי, אך הוא שילם בעשר סיגאריות, „סימפוניתי“.

תיקתוקת הקצוב של הרכבת הרדימה את האנשים העייפים. הצלחתי אך שהוא לסדר גם את ילדי על גבי מעילי הפרוש על הרצפה, וגם הם ישנו שנת תמימים. כעמידה על רגל אחת ביקשתי את ידה של אשתי הנאנחת באפילה, ובאחזני יד ביד השתדלנו לנחם ולעודד איש את רעותו. על מטרת המסע לא יכולנו עדיין לשוחח, אך גם לא תפצתי להביע בפניה את הניגני הקודרים ואת חזותי האפלה. פעם אחת שאלתיה בכל זאת, האם לא טוב היה יותר אילו עשינו גם אנחנו כדוגמת רבים מבין ידידינו והיינו מאבדים את עצמנו לדעת בהיותנו בבית. והרי כך יכולנו למות יחדיו, חבוקים כאחד כשמיביטים איש בעיני רעותו. אולם היא, שאחבה את חייה, וכעיקר חששת מפני המוות, השיבה לי: לא, כי הרי ייתכן שאלוהים יעזור לנו ואחרי כמלות הכל עוד נשתייר בחיים. לא אמרתי לה אז עדיין, כי לא מפני המוות, אני חושש, אלא שמא יפרידו בינינו. כבר שמעתי, שבגרמניה

קיימים מחנות ריכוז מיוחדים לנכרים, לנשים ולטף ומעדיף הייתי לבחור במוות יחיד על האפשרות שלא ארע מאומה על גורלם. ליטפתי את ראשי בנותי הקטנות ובתפילתי הדומעת ביקשתי מן הגורל, כי ירחם עליהן לפחות...

ביום השני למסענו, אחרי הצהריים, נתברר לנו לפי כיוון הנסיעה ולפי שמות בתי הנהיבות, שיכולנו לקרוא במטושטש דרך סורגי האשנב, כי אין אנתנו נוסעים בכיוון דברצין, וכשראינו כי אנו עוברים מאחרינו את שאטוראליהאויהלי ואת מיסקולץ והגבר עלינו יותר ויותר הפחד, כי מוציאים אותנו מתחומי הארץ. כל כך תמימים היינו שעדיין לא הסקנו את המסקנה הברורה מן העובדה שהסיענו אותנו בקרונות גרמניים. האמנו לקצין המשטרה, כי מובילים אותנו למביבות האגיר, האמנו לזקיף שאנו מובלים לדברצין, האמנו לכל, ושנא ביקשנו להשלוח את עצמנו עד הרגע האחרון, ולא הפצנו להאמין שהונגאריה תפקיר אותנו ותרשה שיוציאו אותנו מחוץ לגבולות המדינה. לשאלתי הנוספת, השיב לי השוטר כי תוך כדי נסיעה נמסרו להם הוראות אחרות, ולפיכך יביאו אותנו בקרבת העיר קאשא, בה הוקם מתנה גדול ושם נעכור. אולם אני לא האמנתי לו עוד בשאטוראליהאויהלי ובמיסקולץ הצלחתי לקשור שיהיה חטופה, דרך אשנב הקרון, עם פועל-רכבת. שאלתי, מה עלה בגורל יהודי המקום, הפועל הביט סביבו בזהירות מרובה ואחר כך עשה עצמו מתעסק בפסי הרכבת ומבלי להביט בנו במישורין השיב, כי בראשונה היו יהודי המקום מרוכזים בבית-החרושת ללבנים, אך לפני שבוע ימים העבירו אותם טכאן. עד עתה חשבנו כי רק אצלנו נהגה המוצעה העירונית באכזריות רבה כל כך, שאיכסנת 7000 אדם במלבניה השוממה, אך כפי הנראה היה זה רעיון שטני סקיף, וכך נהנו ביהודים באופן שיטתי ואחיד במקומות רבים. במאוחר יותר נודע לנו, כי גם בעיר קולודיכאר ובערים שמעבר להגובה בכל מקום ומקום היתה המלבניה התחנה הראשונה. עד עתה חשבנו, כי רק בנו ביהודי ואשארהלי נהגו כך, ונסינו לבאר את הדבר במצב המלחמה. שהחיות הרוסית מתקרבת ובאה. כיוון שבלילות יכולנו לשמוע רעם תותחים מכיוון הררי הקרפטים. כעת התברר לנו, כי יש כאן גזירה ארצית כוללת וכבר לא האמנתי, כי ירכזו אותנו במתנה אחד. נזכרתי במה ששמעתי על גורל יהודי פולין, והבטתי כעצבות בפניהן של אשתי ובנותי הקטנות. ביקשתי להרות לגצה בזכרוננו את פניהן היקרים לי כל כך; את מבט עיניהן, את קולן.

מים טרם קיבלנו. בדרך התחרתה רכבתנו עם המטר, ומאושרים היינו, שהאיר הצטנן במקצת. הושטתי את ידי המחזיקה בקדורה, דרך אשנב הקרון, וכך אספתי מעט מטיפות הגשם היבירות מגג הקרון, והגשתי לבנותי לשתות. המסכנות למדו לקח מן הסבל של היומיים האחרונים, ולא העיזו עוד לשתות כבת אחת את הטיפות המועטות. „גיה נא, אבא, מעט גם למחר“ — „אולי לא יתנו מחר עוד“... „מחר כבר נגיע למחוז הפצנו“, ניחמתי אותן, „הרי אין אנו רחוקים עוד מן העיר קאשא“.

לפנות הערב הנענו לקאשא. הרכבת נצצרה כריחוק מביית-הנהיבות. פתחו את הדלתות, והשוטר קרא למפקדי הקרונות שירדו מן הקרון. ירדתי, הובילונו לפני קצין גרמני, לשמחתי הרבה עמד לפני הקצין גם אחי הצעיר, שבואשארהלי לא ראיתיו בין הנוסעים. לפחות נודע לי, כי גם הוא ומשפחתו נמצאים עמנו. שאלתי, מה המצב בקרון שלהם? הוא סיפר בכמה מילים כי מצבם כמצבנו. הם רעבים וצמאים. גם הם היו למעלה משבעים נפש בקרון אחד. הקצין הגרמני נשא לפנינו נאום בלשון ההונגאריה. הוא סיפר, כי אנחנו מובלים לגרמניה, שם נצטרך לעבוד. הוא הזהיר אותנו, שרק מי שיעבוד, יקבל

מונות. עלינו אפוא להדריך בכיוון זה את האנשים שעמנו. הוא גם הוזהר אותנו, שלא ינסה מישהו לברוח, כי במקרה של בריחה יהרגו ביריה בו במקום את מטפד הקרון, ובמקרה שמטפד הקרון בעצמו ינסה לברוח — ימיתו את משפחתו יחד עם כל אנשי הקרון. כאותו מעמד ציוה עלינו, שנמסור את הכסף שעודנו חבוי אצלנו, וכן את חפצי-הערך שהסתרנו, כביכול, לשוטרים ההונגאריים. בעוד שהיינו משתחים עם הקצין הגרמני, העלו לכל קרון דלי מלא מים וכצאן בציה הסתערנו על המים התיים, שהספיקו רק כדי שני דצ'רליטר לראש. את השאר הנתנו לבנות שלנו. ומן הליטר שניתן לחפשתנו הנתנו חלק ליום המחר. אחרי שהודעתי על סקודה הקצין, שככו במקצת הרוחות בקרון משום שאיש לא ביקש לברוח — ולאן היו נמלטים? — מן העבודה לא נרתענו: כולם היו מוכנים לעבודה. חשבנו שמכיון שזוהי תקופה של שלחי מאי, יקחו מן הסתם לעבודות השרה, ויחד עם רעיית החלטנו, כי שנינו נעבוד, והבת היותר גדולה, שהיא בת 12 ונכונה, תפקח על שתי אחיותיה התאומות. מלגיסות המים המועטות התעודדנו במקצת, ומרגועים מן האפשרות של עבודה, גרמנו מתוך שלות נפש מסויימת. 71 איש ואישה וטף נחצרבבו כבסקעת אחת, מיוגעים ולאים עד מוות. בבוקר, כשהפציע האור, הבטנו החוצה מתוך סקרנות, וביקשנו לקבוע, היכן אנו נמצאים. מעל בתי הנתיבות קראנו שמות סלובאקיים בלתי ידועים לנו. ועדיין לא יכולנו לקבוע בודאות, אם מהו הפצנו הוא גרמניה, או מקום אחר. ואמנם אחר הצהריים, אחרי שעובנו את העיר טארנוב, נתברר לנו כי מובלים אנו לפולין. נוכרתי בוועות ששמעתי על לובלין. אולם שתקתי, ואפילו לרעייתי לא תבעתי את החששות הממסומים בנפשי. רק פעם אחת בלי משים ניליתי את הרהורי לבי הממוסים. בשעה שהתרתי את עניבתי והטלתי הצדה. העירותי, כי מכאן ואילך לא יהא לי שום צורך עוד בחפץ ממין זה. רעייתי הביטה בי. היא הבינה את הרמז, ובפנים נזות שאלתני: „אתה סבור כך?“

אחרי שעובנו את טארנוב, עלו שני זקופים גרמניים לקרוננו. הם אספו את הנוסעים כפינה אחת שבקרון ובדקו כל תבילה לחד. נטלו מאתנו את מזוודות העור שלנו. מכיסנו הוציאו את נתיקי העור הריקים מכסף. מן התרופות לקחו לעצמם את המרעילות ביותר. וחלק הגון ממזונותינו. ביחוד לקחו את קותלי החזיר, שמורי-בשר וממתקים. גם מעמנו לקחו הקלגסים את קופסת הצנימים וכמה סוכריות, שבנותי הקטנות סירבו לקבלם. אף על פי שהצעתי להן במשך כל הנסיעה. הן אמרו: „שמור על כל אלה, אבא. לכשיתמעטו לנו המזונות“. הילדות הקטנות המסכנות כבר בנפשן היו נזונות לכך, שגורל רע מזה צפוי להן; גורל סר משגפל בחלקן הוד 4 השבועות האחרונים.

התחנה הגדולה הבאה בתור היתה תחנת קראקוב, שם שהתה רכבתנו שעות רבות. כאן שוב הרשו לנו, שנקח כמה דליי מים. היום נטה כבר לערוב כשעובנו את קראקוב ומקרוב פער את לועו עמוד אש כבר לתוך חשכת הלילה. לא ידענו, מה פשר הלהבות הללו, וחיינו סבורים כי אנו נמצאים בסמוך לחזית, או עדים לתבערה עצומה שפרצה בעיר מופצצת. שני הזקופים הגרמנים שוב עלו לקרוננו ושוב בדקו את החבילות. כעת לקחו כבר את הכל-ככל-מכל, כולל נתח הבשר האחרון בסענה שבאחד הקרונות נמצאים 60 ילדים רעבים ולהם יחלקו את המזונות המזרחיים האלה. לשאלתנו ומה יאכלו הילדים שלנו, ענו הקלגסים כי בקרוב נעבור לידיהם האמנות של ה-S.O. והם יקחו מעמנו הכל ללא שיו, אך במחנה שניע אליו יצידו אותנו במזונות הנחוצים. לשאלתנו, כמה זמן עוד תימשך הדרך השיבו לנו הזקופים הרשעים שנוכל לשכב בשלוח משום שלמחוז הפצנו

נגיע רק למחרת בבוקר. שכבנו לישון, וציפינו בקוצר רוח לבקרו של יום המחר, שישחרר אותנו מקירוח הכלא של הרכבת ויוציאונו מאפלה לאורה, לאויר התפשי...

עם השחר שהפציע ועלה, הקיצונו מתוך רעש, המולת קולות גסים ונקישות דלת הקרון. „אוף, אופמאכן אוסשטייגן“! * — ועוד קריאות דומות שמענו, ובעקבותיהן חריקת הדלתות הכבדות. מבתוך מתירים את המנועול עם השרשרת והדלת נפתחת. כולם מסתדרים בחפזון. מלבישים את הילדים, אוספים את התבילות הזעומות, שנשתיירו לנו עדיין, בסך הכל מעט תרופות, תעודות התליפה שעל נופנו, — ויורדים. בחוץ בין רכבת המשא הריקה שבמסילה שממול ובין הרכבת שלנו, נהרד המון גדול. על הארץ, מוטלות אלפי תבילות ומוזודות, ואין אנו יכולים להבין, היכן אנו נמצאים, מה מתרחש במקום הזה, מה פשר החזיון האומלל הנמרירי הזה של חורבן ותמוטה? בכו ישראל, מולנו, בריחוק של כמה מאות מטר התאככה להבת אש אדירה כגובה רב, מתוך ארוכה של בנין בעל-צורת משונה. האבים היינו לדעת, היכן אנו נמצאים? ברנע הראשון, חשנו כאילו נקלענו לתחנה מופצצת; וזהו המסקנה שנתבקשה מהמון המוזודות והתבילות, המוטלות בערבוביה על יד המסילה שממולנו. מתוך הלהבות המשתרבות ועולות אפשר להסיק, כי ארובות של מצרפת-ברזל דולקות לעינינו ותופחו של דגטה עלתה בזכרוני. נראת, כי הוטל עלינו לעבוד כמחצבה או במצרפת ברזל, בכור התתוך, — אמרתי לרעייתו ההיספתי, סילא, אין דבר, ככל שהעבודה לא תקשה, העיקר, שהמשתנו נמצאים יחדיו, וכלבד שלא יפרידו בינינו. לא הספקנו לעיין במצבנו, ודמויות של סוסי זברה, בריות משונות שלכושם מנוטר קיום של כחול ושל לבן, מגפנפים כלפינו מקלות, הודפים אותנו קדימה, וטורפים את תבילותינו מדינו. הם מרגיעים אותנו, שעלינו להביח את התבילות כאן, ואחר כך יביאו אחרינו את הכל. עדיין דבוקים אכחנו אל שרידי הרכוש הרל שלנו, עדיין אכחנו מנסים להתנגד, עדיין אין אכחנו נותנים מרצון...

בריחוק כמה פסיעות ניצב בדרכנו קלנס נרמני והוא פוקד עלינו, שנגיח את תבילו-תינו לפני הקרונות. אכחנו מניחים הכל, ועוד אני מנחם את אשתי: „אין דבר, הכל אין דבר, העיקר שהמשתנו נמצאים ביחד. אולם באותו רגע נדרר בעדנו את הדרך קלנס נרמני אחר. „נכרים ימינה, נשים שמאלה!“ — קרא הוא, ומאותו רגע נותקו מסני רעייתו ובנותי. עודנו מהלכים קדימה כמון מקביל, אך כנפרד. ההסון גרף אותנו, פתאום מבחין אני כי מחזיק אני בידי בקבוק ובו מהצית מי-השתיה מאתמול. אני פורץ את חומת הזקיסים המפרידה, כדי למסור את המים לבנותי וכבר הודפים אותי אחורה למקומי, כשאשתי קוראת אלי: „מארציקס, בוא נשק לנו!“ שוב פרצתי אליהן ונשקתי להן, הכאב כיווץ את גרוני ובעינים דומעות הכסתי בעיניה הפקוחות, המועבות אימת-מוות; עיניה הנוגות של רעיית. בנותי הלכו אלמות בעקבות אימן, קודרות הניחו להסון שיגרוף אותן. עוד רגע והן נעלמו מעיני. גם אותי גרף זרסו של ההמון, ולפתע פתאום הגענו למקום נרחב יותר בין שתי מסילות. קלנסים וברנשים כלברש מנומר מסדרים אותנו ודוחפים אותנו מצד אל צד. פתאום אני שומע: „הרופאים יסתדרו בשורה!“ וגם אני מתייצב בין שאר חברי למקצוע הנושאים כמוני צלב אדום על שרוליהם. לצדנו נהר

* „לפחה, לצאת“

מוזנות. עלינו איפוא להדריך בכיוון זה את האנשים שעמנו. הוא גם הזהיר אותנו, שלא ינסה מישהו לברוח, כי במקרה של בריחה יהרגו בריחה בו במקום את מפקד הקרון, ובמקרה שמפקד הקרון בעצמו ינסה לברוח — ימיתו את משפחתו יחד עם כל אנשי הקרון. באותו מעמד צוה עלינו, שנמסור את הכסף שעודנו חבוי אצלנו, וכן את חפצי-הערך שהסתרנו, כביכול, לטוטרים ההונגאריים. בעוד שהיינו מסוחחים עם הקצין הגרמני, העלו לכל קרון דלי מלא מים וכצאן בציה הסתפרנו על המים החיים, שהספיקו רק כדי שני דצירליטר לראש. את השאר הנתנו לבנות שלנו, ומן הליטר שניתן לחמשתנו הנהנו חלק ליום המחר. אחרי שהודעתי על פקודת הקצין, שכנו במקצת הרחוקות בקרון משום שאיש לא ביקש לברוח — ולאן היו נמלטים? — מן העבודה לא נרתענו: כולם היו מוכנים לעבודה. השבנו שמכיון שזוהי תקופה של שלתי מאי, יקחו מן הסתם לעבודות השדה, ויחד עם רעייתו החלטנו, כי שנינו נעבוד, והבת היותר גדולה, שהיא בת 12 ונבונה, תפקח על שתי אחיותיה התאומות. מלגיסות המים תמועטות התעודדנו במקצת, ומרונעים מן האפשרות של עבודה, נרדמנו מתוך שלות נפש מסויימת. 71 איש ואישה וסף נתערבבו כבפקעת אחת, מיועעים ולאים עד מוות. בבוקר, כשהפציע האור, הבטנו החוצה מתוך סקרנות, וביקשנו לקבוע היכן אנו נמצאים. מעל בתי הנוחיות קראנו שמות סלובאקיים בלתי ידועים לנו, ועדיין לא יכולנו לקבוע בודאות, אם מחוז חפצנו הוא גרמניה, או מקום אחר. ואמנם אחר הצהריים, אחרי שעזבנו את העיר טארנוב, נתברר לנו כי מובלים אנו לפולין. נוכחתי בזוועות ששמעתי על לובלין. אולם שתקתי, ואפילו לרעייתי לא הבעתי את החששות המסרסמים בנפשי. רק פעם אחת בלי משים גיליתי את הרהורי לבי הכמוסים. בשעה שהתרתי את עגיבתי והטלתיה הצדה. העירותי, כי מכאן ואילך לא יאז לי שום צורך עוד בחפץ ממין זה. רעייתי הביטה בי. היא הבינה את הרמז, ובפנים נוגות שאלתני: „אתה סבור כך?“

אחרי שעזבנו את טארנוב, עלו שני זקפים גרמניים לקרוננו. הם אספו את הנוסעים בפניה אחת שבקרון ובדקו כל הבילה לחדי. נטלו מאתנו את מזוודות העור שלנו. מכיסנו הוציאו את גרתיקי העור הריקים מכסף, מן התרופות לקחו לעצמם את המועילות ביותר. חלק הגון ממוזונתינו, בייחוד לקחו את קותלי החזיר, שמורי-בשר וממתקים. גם מעמנו לקחו הקלגסים את קופסת הצניטים וכמה סיכריות, שבנותי הקטנות סירבו לקבלם, אף על פי שהצעתי להן במשך כל הנסיעה. הן אמרו: „שסור על כל אלה, אבא. לכשיתמשו לנו המוזנות“, הילדות הקטנות המסכנות כבר כנפשו היו נכונות לכך, שגורל רע מזה צפוי להן; גורל מר משנפל בחלקן תוך 4 השבועות האחרונים.

התחנה הגדולה הבאה כחור היתה תחנת קראקוב, שם שהתה רכבתנו שעות רבות. כאן שוב הרשו לנו, שנקח כמה דליי מים. היום נטה כבר לערוב כשעזבנו את קראקוב ומקרוב פער את לועו עמוד אש כביר לתוך תשכת הלילה. לא ידענו, מה פשר הלהבות הללו, והיינו סבורים כי אנו נמצאים בסמוך לחזית, או עדים לתבערה עצומה שפרצה בעיר מופצצת. שני הוקיסים הגרמנים שוב עלו לקרוננו ושוב בדקו את החבילות. כעת לקחו כבר את הכל-בכל-מכל, כולל נתח תבשר האחרון בטענה שבאחד הקרונות נמצאים 60 ילדים רעבים ולהם יחלקו את המוזנות המוחרמים האלה. לשאלתנו ומה יאכלו הילדים שלנו, ענו הקלגסים כי בקרוב נעבור לידיהם האמונות של ה-ס.ס. הם יקחו מעמנו הכל ללא שיוך, אך במחנה שנינו אליו יציידו אותנו כמוזנות הנחוצים. לשאלתנו, כמה זמן עוד תימשך הדרך חשיבו לנו הוקיסים הרשעים שנוכל לשכב בשלהי משום שלמחוז חפצנו

נביע רק למחרת בבוקר. שכבנו לישון, וציפינו בקוצר רוח לבקרו של יום המחר, שישחרר אותנו מקירות הכלא של הרכבת ויוציאונו מאשלה לאורה, לאויר החפשי...

עם השחר שהפציע ועלה, הקיצונו מתוך רעש, המולת קולות גסים ונקישות דלתי הקרון. „אוף, אופמאכן אוסשטייגן“! * — ועוד קריאות דומות שמענו, ובעקבותיהן הריקת הדלתות הכבדות. מבחוץ מתירים את המנעול עם השרשרת והדלת נפתחת. כולם מסתדרים בחפז, מלבישים את הילדים, אוספים את החבילות הועומות, שנשתיירו לנו עדיין, בסך הכל מעט תרופות, תעודות והחליפה שעל גופנו, — יורדים. בחוץ בין רכבת המשא הריקה שבמסילה שממול ובין הרכבת שלנו, נוהר המזן גדול. על הארץ, מוטלות אלפי חבילות ומזודות, אין אנו יכולים להבין, היכן אנו נמצאים, מה מתרחש במקום הזה, מת פשר החזיון האומלל המחריד הזה של חורבן ותמוטה? בקו ישר, מולנו, בריחוק של כמה מאות מטר התאבכה להבת אש אדירה בגובה רב, מתוך ארובה של בנין בעל-צורה משינה. תאבים היינו לדעת, היכן אנו נמצאים? ברגע הראשון, חשנו כאילו נקלענו לתחנה מופצצת; זוהי המסקנה שנתבקשה מהמזן המזודות והחבילות, המוטלות בערכוביה על יד המסילה שממולנו. מתוך הלהבות המשחרבות ועולות אפשר להסיק, כי ארובות של מצרפת-ברזל דולקות לעינינו ותופתו של דנטה עלתה בזכרוני. נראה, כי הטל עלינו לעבוד במחצבה או במצרפת ברזל, כסור ההתוך, — אמרתי לרעייתי הרוספתי, מילא, אין דבר, ככל שהעבודה לא תקשה, העיקר, שתמשתנו נמצאים יחדיו, ובלבד שלא יפרידו בינינו. לא הספקנו לעיין במצבנו, ודמיונות של סוסי זברה, בריות משונות שלבושם מנוטר קרים של כחול ושל לבן, מגפנים כלפינו מקלות, הודפים אותנו קדימה, וטורפים את חבילותינו מידנו. הם מרגישים אותנו, שעלינו להניח את החבילות כאן, ואחר כך יביאו אחרינו את הכל. עדיין דבוקים אנתנו אל שרידי הרכוש הדל שלנו, עדיין אנחנו מנסים להתנגד, עדיין אין אנתנו נותנים מרצון...

בריחוק כמה פסיעות ניצב בדרכנו קלגס גרמני והוא פוקד עלינו, שנניח את חבילנו-תינו לפני הקרונו. אנחנו מניחים הכל, ועוד אני מנחם את אשתי: „אין דבר, הכל אין דבר, העיקר שתמשתנו נמצאים ביחד. אולם באותו רגע גודר בעדנו את הדרך קלגס גרמני אחר, „גברים ימינה, נשים שמאלה“ — קורא הוא, ומאותו רגע נותקו ממני רעייתי ובנותי. עודנו מהלכים קדימה בכוח מקביל, אך בנפרד. ההמון גרף אותנו. פתאום מבחוץ אני כי מחזיק אני בידי בקבוק ובו מחצית מי-השתייה מאתמול. אני פורץ את חומת הזקיפים המפרידה, כדי למסור את המים לבנותי וכבר הודפים אותי אחורה למקומי. כשאשתי קוראת אלי: „מארציקס, בוא נישק לנו“ שוב פרצתי אליהן ונשקתי להן. הכאב כיוצא את גרוני ובעינים דומעות הכטתי בעיניה הפקוחות, המועכות אימת-מוות; עיניה הנוגות של רעייתי. בנותי הלכו אלמות בעקבות אימן. קהרות חגיגות להמון שיגרוף אותן. עוד רגע והן נעלמו מציני. גם אותי גרף זרמו של ההמון, ולפתע פתאום הנענו למקום גרוב יותר בין שתי מסילות. קלגסים וברגשים כלברט מנומר מסדרים אותנו ודוחפים אותנו מצד אל צד. פתאום אני שומע: „הרופאים יסתדרו בשורה“! וגם אני מתייצב בין שאר חברי למקצוע הנרשאים כסוגי צלב אדום על שרזוליהם. לצדנו נוהר

* „לפתח, לצאת“

החמץ קדימה הנכרים מכאן והנשים מכאן. כולם עוברים על פני קצין גרמני שידיו נתונות בכסיות, והוא משלח את האנשים ימינה או שמאלה. ברמיזות בוחן ידו מפריד הוא בין בני המשפחה, את הזקנים ואת אלה הנראים רופפים יותר כבריאונתם, וכן את האמנות המהלכות עם ידיהן שולח הוא לצד אחד, ואת הצעירים שבין הנכרים ובין הנשים לצד שני. יש המנסים להתנגד ואינם חפצים לנטוש את הוריהם הזקנים, או את אחיהם החלש — את אלה מרגיעים בקול רם, שאין ההפרדה הזאת באה אלא רק משום הצורך ללכת ברגל עוד עשרה קילומטרים, ואילו את החלשים ואת הזקנים ואת הילדים מעבירים לשם במכוניות. אך שם ניפגש ושוב נחיה כולנו יחד. גם מכוניות של הצלב-האדום עומדות בסמוך למקום וגם טור של מכוניות משא צבאיות ומכאן אפשר לראות בעליל, כי המכוניות מהכות להסעת החולים והחלשים. לפרקים אנו שומעים גם, שהקצין הגרמני מעיר כי את החולים מסייעים לבית-חולים סמוך. הכל נרגעים ופונים קבוצה אחת ימינה וקבוצה אחת שמאלה, בחקוה להתראות בקרוב. פתאום נגש אלינו הקצין-הרופא הגרמני, שניהל את פעולת ההפרדה, שואל אחדים מאתנו באדיבות היכן נמרו את למוד האוניברסיטה ואם אין אנו עייפים, או אין בינינו חולה, כי צריך להלך ברגל 10 קילו-מטרים מכאן וכל מי מבין ה„אדונים“ שחפץ בכך יוכל לעבור לצד השני, ומשם יסיעו אותם במכוניות. מתוך הקבוצה שלנו יצא מיד הרוקת קובארי, בהסתמכו על כך, שיש לו רק מחצית ראיתו. „אווה, בבקשה לעבור לעבר השני“. כך הלך מעמנו הרוקת קובארי, ולאן הלך — גודע לנו מאוחר יותר. בינתיים מספרים אנו לקצין-הרופא, כי בין החבילות, שהוטלו על יד הקרונות מצויות התרופות, מכשירי-הרפואה שלנו וכן דיפלומת הרופא שלנו ושאר התעודות. שמא נוכל ליטול משם לפחות את הדיפלומות שלנו? בודאי שכן, משיב הוא אחרי הרהור בלשהו, הללו עוד יהיו לנו לתועלת. מיד נחפזים אנו חזרה אל הקרונות, וכל אחד מחפש את מזוהתו. גם אני מוצא את המזוהה שלנו, ומוציא מתוכה את הדיפלומה שלי, ואת שאר התעודות. אני שב אל קבוצתנו. כאן אני ניצב, כשאני מבחין פתאום באשתי ובנותי, בקבוצה אחת של נשים, שמבררים ביניהן ומשלחים אותן, מי ליטין ומי לשמאל. אני נחפז ונגש אל קצין גרמני אחד ומבקש ממנו שירשה כי אשתי ובנותי תשארנה עמי. מסתמך אני על כך, שהריני רופא — ויש לי שלש בנות, שתים מהן תאומות, והרי הן זקוקות לטיפול-יחיד. תאומות? קרא להן שהשובנה! אני רץ אחריהן מאושר וקורא בקול רם בשמות אשתי והבנות. הן פונות אחורה, אני הולך לקראתן ומחזירן. הקצין טוביל אותן לפני הרופא הבורר ומודיע לו, ששתיהן אחיות תאומות הן. אולם הלה אינו מביט בהן אפילו, רומז בידו, שתסתלקנה ואומר, „אחר כך, אחר כך“, לפי שעה אין הוא פנוי. מוכרחות הן איפוא לשוב אל קבוצתן. בינתיים מעיר לי הקצין בהונגאריית: „אל תתעצב, הן הולכות רק להתרחץ. בעוד שעה תיפגשו יחדיו, אני עוד משמיע את הדבר הזה בקול רם לאשתי, המבחלת בידיה את שלש הבנות כשפניה מביעות חרדה, ועיניה פקוחות לרווחה...“

גם אני חוזר אל הרופאים, אנו נערכים בטורים ונמסרים לטיפולם של אותן בריות בלבוש הפסים, שעדיין אין אנו יודעים מי הם, מה הם, ורק אנו רואים, שכל אחד מחזיק מקל בידו. והם צועקים בקול גדול עלינו, בעוד הקלגסים הגרמנים מביטים בנו באדישות. בפקודו של אחד מבעלי הפסים הללו ובלחוד של זקף גרמני מזוין, פוקדים עלינו לזוז וללכת.

רק עכשיו מתחילים אנו להתבונן מסביב. אני פוטים הצדה מן הכרך שבין פסי

הרכבת, ודרכנו עוברת בשולי גדר-תל דוקרנית, המתוחה על גבי עמודי ביטון, שמאחוריה אנו מבחינים בטורים סימטריים של צריפי-עץ צבועים ירוק חרוני. בדרך שבין הצריפים הללו מבחינים אנו בהרבה גברים בלבוש פסים, ומעבר השני של פסי הרכבת, בין צריפים דומים להללו שבכאן, — נשים. הנשים לובשות שמלה פשוטה, אף אחת מהן אינה לובשת גרביים וכולן קרחות. ועדיין אין אנו יודעים מי הן תבריות הללו. פתאום פונים אנחנו בשביל עטור אילנות, ומליכים אותנו דרך שער פתוח לרחבה הנורעה צריפים ירוקים. לצריף שכזה מליכים גם אותנו. אם מישהו משתחה במקצת בהילוכו, מורזו תמלוחה כעל לבוש הפסים במקלו. כאן אנו מקבלים את המהלומות הראשונות. בדרך קוראים אלינו כמה ברנשים בלבוש של פסים, באדיש ומבקשים מאתנו סיגאריית ושימורים. הם חושבים, שכגון אלה עוד מצויים אצלנו. לשאלתנו מי אתם, משיבים הם: „יהודים מפולין“. אולם לשאלותינו הנוספות אין הם עונים עוד. אותם מעניינים אך ורק סיגאריית ושימורים. לשאלתנו, היכן אנו נמצאים עונים הם בפליאה וברוגז: „בהמות, עדיין אינכם יודעים אפילו זאת? באושביץ אתם. במחנה ריכוז אתם“. אבל לנו השם הזה לא הגיד עדיין מאומה. זה היה לנו רק שם מקום כלתי מוכר ותו לא, ללא שום משמעות מיוחדת. תמחנו שעדיין נותרו יהודים פולניים בחיים והרי אנחנו ידענו שכולם אבדו במשך מלחמת פולין-רוסיה. ובכן, יהודים הם אלה. המובילים אותנו אל הצריפים. ההודים אותנו פנימה לצריף ירוק אחד שבו מתגלית לעינינו ערימה בכירה של כמה אלפי תליפות נכרים ומעילים, פוקדים עלינו שנתפשט לגמרי, ונחויק רק בנעלינו, ללא גרביים, וכן בתנורות שלנו ובכתפיות. אנחנו מודיעים כי תעזות הרופא שלנו וכן ניירוחינו עמנו. ברנש אחד מבצלי הפסים צועק עלינו תוך לגלוג: „שמוק! בכישרי הזה משתמשים ביחס אלינו לצתים תכופות, תברינו היהודים מפולין) — מה אתם צריכים עוד דיפלומות, כאן אין אתם רופאים יחתי, אלא „האפטלינג“ (אסורים). אנחנו מתפשטים במהירות, ונשארים עומדים במכנסים ובנעלים, אך בתחתונים שלי עוד אני מחביא את דיפלומת הרופא שלי ובנעלי אני תוחכ את צלומי אשתי ובנותי. אחר כך מוליכים אותנו החוצה לרחוב, ומביאים אותנו אל בין שני צריפים. שם ממחינים לנו הספרים הלבושים גם הם לבריש פסים. הללו מספרים את שצרנו שלא הספיק לצנח במשך הימים הספורים מאז התספורת הראשונה, וכן מגלחים הם כל שער מעל גופנו. בינתיים משתדלים אנחנו לשתחא עמם. השאלה הנשנית וחוזרת כל פעם: היכן בני משפחתנו? האמנם נהיה יחד אתם, הנוכל להתראות אתם לפרקים קצובים? היה ספר שענה, כן, אחת לשיבוץ נוכל לבקר אותם. היה ספר שלא ענה על שאלתנו ורק הביט בנו זונות ללא הגה, ואחר כך הפנה מבטו. אולם רובם פרצו עלינו בצריחה: „בהמות, אין לכם ילדים, אין לכם משפחה! ראייתם את הלהבות שם ואת העשן המתאבק, שם שורפים אותם חיים!“ — לא הפצנו להתאמין למשמע אונינו, שהזועה הזאת, החרדה האינמה הזאת אפטרית היא וייתכן, כי אמת היא. אמרנו איש אל רעהו, אין אלה אלא ברנשים פולניים בעלי נטיות רעות, או מטורפים שנטרפה עליהם דעתם במחנה הריכוז וכעת הם מבחילים אותנו בסיפורי-זוועות. עדיין חלשים היינו מטרחות הדרך. התוית הקודרות הראשונות עדיין הלכו על טוחנו וזה לא היה מסיגל לקלוט את הרטובים המתרידים שנשמעו זה עתה, ומה גם שהיו בין הספרים, גם כאלה שטרם איבדו את צלם האדם והללו עודדו אותנו, כי עוד נחראת עם בני משפחתנו. העדפנו להאמין להם, משום

ההמון קדימה. הגברים מכאן והנשים מכאן. כולם עוברים על פני קצין גרמני שידיו נתונות בכסיות, הוא משלח את האנשים ימינה או שמאלה. ברמיזה בוחן ידו מפריד הוא בין בני המשפחה, את הזקנים ואת אלה הנראים רופפים יותר בבריאותם, וכן את האמהות המתלכות עם ילדיהן שולח הוא לצד אחד, ואת הצעירים שבין הגברים ובין הנשים לצד שני. יש המנסים להתנגד ואינם חפצים לנטוש את העריהם הזקנים, או את אחיהם החלש — את אלה מרגיעים בקול רם, שאין ההפרדה הזאת באה אלא רק משום הצורך ללכת ברגל עוד עשרה קילומטרים, ואילו את החלשים ואת הזקנים ואת הילדים מעבירים לשם במכוניות. אך שם ניפנש רטוב נהיה כולנו יחד. גם מכוניות של הצלב-האדום עומדות בסמוך למקום וגם טור של מכוניות משא צבאיות ומכאן אפשר לראות בעליל, כי המכוניות מאכות להסעת החולים והחלשים. לפרקים אנו שומעים גם, שהקצין הגרמני מעיר כי את החולים מסייעים לבית-חולים סמוך. הכל נרגעים ושונים קבוצה אחת ימינה וקבוצה אחת שמאלה, בחקוה להתראות בקרוב. פתאום נגש אלינו הקצין-הרופא הגרמני, שניהל את פעולת ההפרדה, שואל אחדים מאתנו באדיבות היכן גמרו את למוד האוניברסיטה ואם אין אנו עייפים, או אין בינינו חולה, כי צריך להלך ברגל 10 קילו-מטרים מכאן וכל מי מבין ה"אדונים" שחפץ בכך יוכל לעבור לצד השני, ומשם יסייע אותם במכוניות. מתוך הקבוצה שלנו יצא מיד הרוקח קובארי, בהסתמכו על כך, שיש לו רק מחצית ראיתו. „אח, בבקשה לעבור לעבר השני". כך הלך מעמנו הרוקח קובארי, ולאן הלך — נרדע לנו מאוחר יותר. בינתיים מספרים אנו לקצין-הרופא, כי בין החבילות, שהוטלו על יד הקרונות מצויות התרופות, מכשירי-הרפואה שלנו וכן דיפלומת הרופא שלנו ושאר התעודות. שמא נוכל ליטול משם לפחות את הדיפלומת שלנו? בודאי שכן, משיב הוא אחרי הרגור כלשהו, הללו עוד יהיו לנו לתועלת. מיד נתפזם אנו חזרה אל הקרונות, וכל אחד מחפש את מזודתו. גם אני מוצא את המזודה שלנו, ומוציא מתוכה את הדיפלומה שלי, ואת שאר התעודות. אני שכ אל קבוצתנו. כאן אני ניצב, כשאני מבחין פתאום באשתי ובבנותי, בקבוצה אחת של נשים, שמברררים ביניהן ומשלחים אותן, מי לימין ומי לשמאל. אני נתפז ונגש אל קצין גרמני אחד ומבקש ממנו שירשה כי אשתי ובנותי תשארנה עמי. מסתמך אני על כך, שהריני רופא — ויש לי שלש בנות, שתים מהן תאומות, והרי הן זקוקות לטיפול-יחיד. תאומות? קרא להן שתשובנה! אני רץ אחריהן מארשר וקורא בקול רם בשמות אשתי ובנות. הן פונות אחורה, אני הולך לקראתן ומחזירן. הקצין מוביל אותן לפני הרופא הבורר ומודיע לו, ששתיהן אחיות תאומות הן. אולם הלה אינו מביט בהן אפילו, רומז בידו, שתסתלקנה ואומר, „אחר כך, אחר כך", לפי שעה אין הוא פנוי. מוכרחות הן איפוא לשוב אל קבוצתן. בינתיים מעיר לי הקצין בהונגאריה: „אל תתעצב, הן הולכות רק להתרחץ. בעוד שעה תיפגשו יחדיו, אני עוד משמיע את הדבר הזה בקול רם לאשתי, המנתלת בידיה את שלש הבנות כשפניה מביעות חרדה, ועיניה פקוחות לרוחה...

גם אני חוזר אל הרופאים, אנו נצרכים בטורים ונמסרים לטיפולם של אותן בריות בלבוש הפסים, שעדיין אין אנו יודעים מי הם, מה הם, ורק אנו רואים, שכל אחד מהזיק מקל בידו, והם צועקים בקול גדול עלינו. בעוד הקלגסים הגרמנים מביטים בנו באדישות, כפוקודו של אחד מבעלי הפסים הללו ובלווי של זקיף גרמני מזוין, פוקדים עלינו לזוז וללכת.

רק עכשיו מתחילים אנו להתבונן מסביב, אנו שוטים הצדה מן הכמר שבין פסי

הרכבת, וזרכנו עוכרת בשולי גדר-תיל דוקרנית, המתוחה על גבי עמודי ביטון, שמאחוריה אנו מבחינים בטורים סימאטרים של צריפי-עץ צבועים ירוק חדוגני. בדרך שבין הצריפים הללו מבחינים אנו בהרבה גברים בלבוש פסים, ומעבר השני של פסי הרכבת, בין צריפים דומים להללו שבכאן, — נשים, הנשים לובשות שמלה פשוטה, אף אחת מהן אינה לובשת גרביים וכולן קרחות. ועדיין אין אנו יודעים מי הן חבריות הללו. פתאום פונים אנהנו בשביל עטור אילנות, ומוליכים אותנו דרך שער פתוח לרחבה הזרועה צריפים ירוקים. לצריף שכזה מוליכים גם אותנו. אם מישתהו משתתה במקצת בהילוכו, מורו המלווה בעל לבוש הפסים בטקלו, כאן אנו מקבלים את המהלומות הראשונות. בדרך קוראים אלינו כמה ברנשים בלבוש של פסים, באדיש ומבקשים מאתנו סיגאריות ושיטורים. הם הושבים, שנגון אלה עוד מצויים אצלנו. לשאלתנו מי אתם, משיבים הם: „יהודים מפולין“, אולם לשאלותינו הנוספות אין הם עונים עוד. אותם מעניינים אך ורק סיגאריות ושיטורים. לשאלתנו, היכן אנו נמצאים עונים הם כפליאה וברזנו: „בהמות, עדיין אינכם יודעים אפילו זאת? בארשביך אתם. במחנה ריכוז אתם“. אבל לנו השם הזה לא הגיד עדיין מאומה. זה היה לנו רק שם מקום בלתי מוכר ותו לא, ללא שום משמעות מיוחדת. תמהנו שעדיין נותרו יהודים פולניים בחיים והרי אנתנו ידענו שכולם אבדו במשך מלחמת פולין-רוסיה. ובכן, יהודים הם אלה, הטובילים אותנו אל הצריפים, ההרדפים אותנו פנימה לצריף ירוק אחד שבו מתגלית לעינינו ערימה כבירה של כמה אלפי חליפות גברים ומעילים, פוקדים עלינו שנתפשט לנמרי, ונחזיק רק בנעלינו, ללא גרביים, וכן בחגורות שלנו ובכתפיות. אנהנו מודיעים כי תעודות הרופא שלנו וכן ניירותינו עמנו. ברנש אחד מבעלי הפסים צועק עלינו תוך לגלוג: „שמוק! בביטוי הזה משתמשים ביחס אלינו לעתים תכופות, חברינו היהודים מפולין) — מה אתם צריכים עוד דיפלומות, כאן אין אתם רופאים יותר, אלא „האפסטייני“ (אסורים). אנתנו מתפשטים בסחירות, ונשארים עומדים במכנסים ובנעלים, אך בתחתונים שלי עוד אני מחביא את דיפלומת הרופא שלי ובנעלי אני תוחב את צלומי אשתי ובגנתי. אחר כך מוליכים אותנו התוצה לרחוב, ומביאים אותנו אל בין שני צריפים. שם מסתיינים לנו הספרים הלבושים גם הם לבוש פסים. הללו מספרים את שערנו שלא הספיק לצמח במשך הימים הספורים מאז התספרות הראשונה, וכן מגלחים הם כל שער מעל גופנו. כינתיים משתדלים אנהנו לשיחה עמכם. השאלה הנשנית ותזורת כל פעם: היכן בני משפחתנו? האמנם נהיה יחד אתם, הגובל להתראות אתם לפרקים קצובים? היה ספר שענה, כן, אחת לשברע גובל לבקר אתם. היה ספר שלא ענה על שאלתנו ורק הביט בנו נוגות ללא הגה, ואחר כך הפנה מכתו. אולם רובם פרצו עלינו בצריחה: „בהמות, אין לכם ילדים, אין לכם משפחה! ראיכם את הלתבות שם ואת העשן המתאבק, שם שורפים אותם חיים!“ — לא הפצנו להאמין למשמע אזנינו, שהזוועה הזאת, החרדה האימתנית הזאת אפסרית היא וייתכן, כי אמת היא. אמרנו איש אל רעהו, אין אלה אלא ברנשים פולניים בעלי נטיות רעות, או מסורפים שנטרפה עליהם דעתם במחנה הריכוז וכעת הם מבהילים אותנו בסיפורי-זוועות. עדיין חלשים היינו מטרחות הדרך. החיות הקודרות הראשונות עדיין הלמו על מוחנו וזה לא היה מסוגל לקלוט את הרמזים המחרידים שנשמעו זה עתה. ומה גם שהיו בין הספרים, גם כאלה שטרם איבדו את צלם האדם והללו עודדו אותנו, כי עוד נתראה עם בני משפחתנו. העדפנו להאמין להם, משום

סיפורו של יהודי מהונגאריה

שעוד הפענו לחאמין, כינתיים צרכו בעלי-הפסים בטורים את אלה שסיימו את הספרתם, ובהכאות במקלות וסטירות-לחי זידו אותנו כשלא הזדרזנו להסתדר, מסחררים ומבוועתים מן הדברים ששמענו זה עתה. אמנם סטירות-הלחי הללו היו לנו לתועלת, ומתוך עלבונם וכאבם שכחנו להרהר על הזוועות שעליהן שמענו. כאן גם נפגשתי שוב עם אחי הצעיר, גם הוא עמד ערום וקרח. נצבנו איש על יד רצונו בשורה על מנת שלפחות אנתנו שנינו לא ננתק איש מאחיו...

הוליכנו בחזרה דרך השער הפתוח. העמידו אותנו בככר הרחבה שממל, ששם התנוסס בנין בנוי בזווית ישרה זאת היתה המרחצה, או כפי שכינוה כאן ה,סאונה". שם נסתהינו במשך שעה ארוכה, משום שלפנינו התרחצה קבוצה של נשים. מבעד האשנב אפשר היה לראות את הנעשה בפנים. נשים ערומות חיו שם וגם אותן גילחו עד קרחה. ספקות ס.ס. במגפיים הלמו בפרגוליהן על גבות הנשים. התבוננו בודעה במחזה האימים. האם זה יהיה איפוא מעתה גודל נשותינו? שומרינו גידשו אותנו מדי פעם לאחור, ופה ושם נצטלצלה על פנינו סטירת-לחי ועל גבותינו הערומים — הלמו במקל. פתאום הכחנתי כעד לאשנב באשה בת צירנו. קראתי אליה בקול ושאלתי אם אין אשתי ביניהן, „איננה", השיבה האשה. „הן נשלחו ביהד עם הילדות בכיוון אחר".

בדלת שממול עזבה קבוצת נשים את בנין המרחצה, כולן עטופות בלואים אימים ללא נרכים ובראש מנולת. נורא היה מראהן, כעלים לא הכירו רפיותיהן. הן צעקו אלינו וקראו לבעליהן. כנראה, אנתנו עדיין לא ניטל מעמנו עלם דמוחננו. הן כבר התרגלו לראות את ראשינו הקרחים. אך כבר לא יוכלו לנשת איש אל רעותו, משום שעל הנכרים איימו שוטיהם של שומרינו בעלי-הפסים ועל הנשים — שוטיהן של נשי ה-ס.ס. אותן העמידו בטורים והובילו הלאה, ואנתנו נהרפנו פנימה לבנין המרחצה. במסדרון גדול נצטורינו לפשוט את התחתונים שלנו, ובאחזנו במנעליו בידים חייבים היינו לעבור דרך חדר-מעבר צר לפני אחד המפוספסים. כאן צעקו עלינו, נלגלו אותנו, בדקו אותנו אם אנו מגולחים כראוי, ומי שנמצא שגילווחו אינו בשורה גילווחו מתדוש. לפני הכניסה לאולם הגדול המצוייד במאת חמישים כרזי-סקלחות ברקו גם את נעלינו ולקחו כל מה שהסתרנו בתוכן וכשניסיתי להידבק אל תעודת הדיפלומה המקופלת שלי ואל צילומי אשתי ובנותי, הסבירו לי בלווית סטירת-לחי שאין לי עוד שום צורך לא בתעודת דיפלומה ולא בצילומי משפחתי. „המשפחה שלך נשרפה כעת במשרפה, בהמה שכמותך" ! — אמר אחד — „ואתה רוצה להתחזק בצילומים צ". איני יודע כמה פעמים שטפתי זאת במשך היום. אלי, ייתכן שזה אמת, ומדוע עודני חיו? מה מחכה לנו עוד כאן ואם זה נכון מדוע לא חיסלו את כולנו בבת-אחת, ואז לא היה הסבל מהריד כל כך. אולם אין לי שהות להמשיך במחשבותי, שכן הורפים אותנו אל מתחת למקלחות, לאחר שטבלו את נעלינו בתמיסה צורבת, וגם את רגלינו חייבים היינו לטבול באותה תמיסה. לאחר שהתקלחנו, רחצו את ראשנו ואת אברי-הסין שלנו בתמיסה צורבת חריפה, למניעת הדבקות, יצאנו החוצה לתוך אולם גדול צונן בעל רצפת מלט, ועברנו אחד אחד לפני ברנש מלוכבי הפסים שנתן לכל אחד מאתנו חולצה מלוכלכת אחת, זוג מכנסי-פסים מלוכלכים ומשלאים במאות שלאים, מעיל פסים ומין מגבעת משונה קרועה נתחבת לכפנו. תחתונים לא קיבלנו, וגם לא מחטטה בבלואי-מחבות אלה חייבים היינו למחר ולתלבוש, על גופנו הרטוב מחרחצה. לא היתה שום התאמה בין המלבושים ובין מידותינו. אנשים גבוהים קיבלו לברש במידותיו של ילק, שמנים

זכו בלבוש צר שלא יכלו בשום אופן לתחוב עצמם לתוכו, רחיים קיבלו לבוש שהיה מתנפף ונושר מעליהם. אם מישהו חזר וניסה להחליף את בגדיו, קבל כמה סטירות-לחי, ועל גבו הלם השוט. נוכחנו שכאן אין שום מקום לריבורים ולתלונות כי התשובה עליהם היא תמיד מקל וסטירת-לחי. התלבשנו בחפזון, הבטנו איש בפני רצחו בהרדה גלויה מדמנתנו שנתכערה עד לכלי הביר. אך למרות מצבנו הטראגי, רבים פרצו בתרועת-צחוק כה מגוכחים היינו במראנו.

לא הספקנו להתלבש כהלכה וכבר גירשו אותנו החוצה, לעריכת ספקד. העמידו אותנו בטורים של חמישה, ובקבוצות של מאה. השמש להטה. עמדתו בשורה אחת עם אחי הצעיר והשתדלנו לא להינתק איש מעל רצחו. ורק כשהבטנו איש בפני אחיו נוכחנו כי עתה גם אנו שייכים כבר לאותם הברנשים המפוספסים שעוררו בנו גועל-נפש ושנאה. ברגע זה הרשלים תהליך פליטתנו מן החיים האורחיים וניירותינו התרמו. הפכנו לאפסים, נטולי ייחוד אישי, שמכאן והלאה ישלטו בנו במכות ובגידופים ולא בעזרת החוק. זוועת אותו היום הנורא שרתה על נפש שנינו, אך לא על עצמנו חשבנו אלא על נשותינו ועל ילדינו. היכן הם ולאן לקחו אותם? מה אירע להם? האמנם נכונה תיא הזוועה שעליה ספרו לנו הפולנים ללא רחמים? אם נכון הדבר הרי אין טעם לחיות עוד. ובהזדמנות ראשונה נתאבדו. אכן, לכל אשר הפנינו מבט, צמוד היה לח אל עמודי הביטון של גדרות התיל ועליו ציור של נולגולת סת וכתובת: „זהירות, מתח גבוה, סכנת מות“ תלטנו שנפרוץ אל התיל ונגע בו, וכך נגמור את חיינו, משרק ניווכה כי אכן אמת הדבר ובני משפחתנו נהרגו. אולם לא, לא יכולנו להאמין בזוועה הזאת, משום שמוחנו לא היה מסוגל להשיג זאת. לא יכולנו להאמין שירצחו את הנשים ואת הטף שלא חטאו ואותנו יניחו בחיים. לא הכרנו עדיין כראוי את הנרמנים. לא ידענו עדיין מה מסוגלים הם לעשות ואף על פי שגם הגורל הצפוי לנו לא היה ידוע. מוכי תדהמה היינו מרוב דאגה למשפחותינו והנחנו עצמנו להיגרף בשמש הלוחטת של אותו 29 במאי, יום בי של חג השבועות. חכינו כיצד יתפתח גורלנו מכאן ולהבא...

עברית: צ. ברמאיר

סיפורו של יהודי מהונגאריה

שעוד חפצנו לתאמין. בינתיים ערכו בעלי-הפסים בטורים את אלה שסיימו את הספרותם, ובהכאות במקלות וסטירות-לחי זירו אותנו כשלא הזדרזנו להסתדר, מסוחררים ומבוזעים מן הדברים שישמענו זה עתה. אמנם סטירות-הלחי הללו היו לנו לתועלת, ומתוך עלבונם וכאבם שכחנו להזהר על הזוועות שעליהן שמענו. כאן גם נפגשתי שוב עם אחי הצעיר, גם הוא עמד צדום וקרח. נצבנו איש על יד רצהו בשורה על מנת שלפחות אנחנו שנינו לא ננתק איש מאחו... .

הולכינו בחזרה דרך השער הפתוח, והעמידו אותנו בכזר הרחבה שממול, ששם התנוסס בנין בנוי בזווית ישרה. זאת היתה המרחצה, או כפי שכינתה כאן ה„סאונת“, שם נשתהונו במשך שעה ארוכה, משום שלפנינו התרחצה קבוצה של נשים. מבעד האשנב אפשר היה לראות את הנעשה בפנים. נשים ערומות היו שם וגם אותן נילחו עד קרחה. מפקחות ה.ס.ס. במגפיים הלמו כפרגוליהן על גבות הנשים. התבוננו בזוועה במחנה האימים. האם זה יהיה איפוא מעתה גורל נשותינו? שומרינו גירשו אותנו מדי פעם לאחור, ופה ושם נצטלצלה על פנינו סטירת-לחי ועל גבותינו הערוטות — הלמו במקל. פתאום הכחנתי כעד לאשנב באשה בת עירנו. קראתי אליה בקול ושאלתי אם אין אשתי ביניהן. „איננה“, השיבה האשה. „הן נשלחו ביחד עם הילדות בכיוון אחר“.

בדלת שממול עזבה קבוצת נשים את בנין המרחצה, כולן עטופות בלואים איזומים ללא גרבים ובראש מגולה. נראה היה מראהן, בעלים לא הכירו רעיותיהן. הן צעקו אלינו וקראו לבעליהן. כנראה, אנחנו עדיין לא ניטל מעמנו צלם דמותנו. הן כבר התרגלו לראות את ראשינו הקרחים. אך כבר לא יוכלנו לגשת איש אל רעותן, משום שעל הגברים אימו שוטחים של שומרינו בעלי-הפסים ועל הנשים — שוטיהן של נשי ה-ה.ס.ס. אותן העמידו בטורים והובילו הלאה, ואנחנו נהדפנו פנימה לבנין המרחצה. במסדרון גדול נצטוונו למשוט את התחתונים שלנו, ובאחוזנו סמנעלינו בידים חייבים היינו לעבור דרך הדר-מעבר צר לפני אחד המפוספסים. כאן צעקו עלינו, גלגלו אותנו, בדקו אותנו אם אנו מגולחים כראוי, ומי שנמצא שגילחתי אינו כשורה גילחתי מחדש. לפני הכניסה לאולם הגדול המצוייד במאה חמישיים כרוי-סקלחות בדקו גם את בעלינו ולקחו כל מה שהסתרנו בתוכן וכשניסיתי להידבק אל תעורת הדיפלומה המקופלת שלי ואל צילומי אשתי ובנותי, הסבירו לי בלווית סטירת-לחי שאין לי עוד שום צורך לא בתעודת דיפלומה ולא בצילומי משפחתי. „המשפחה שלך נשרפת כעת במשרפה, בהמה שכמותך!“ — אמר אחד — „ראתה רוצה להתחייק בצילומים?“ איני יודע כמה פעמים שמעתי זאת במשך היום. אלי, ייתכן שזה אמת, ומדוע ערדתי חי? מה מחכה לנו עוד כאן ואם זה נכון מדוע לא חיסלו את כולנו בבת-אחת, ואז לא היה הסבל מחריד כל כך. אולם אין לי שהות להמשיך במחשבותי, שכן הודפים אותנו אל מתחת למקלחות, לאחר שטבלו את נעלינו בתמיסה צורבת, וגם את רגלינו חייבים היינו לטבול באותה תמיסה. לאחר שהתקלחנו, רחצו את ראשנו ואת אברי-המין שלנו בתמיסה צורבת חריפה, למניעת הדבקות, יצאנו החוצה לתוך אולם גדול צונן בעל רצפת מלט, ועברנו אחד אחד לפני ברנש מלוכשי הפסים שנתן לכל אחד מאתנו הולצה מלוכלכת אחת, זוג מכנסי-פסים מלוכלכים ומטולאים במאות טלאים, מעיל פסים ומין מגבעת משונה קרועה נתחבת לכפנו. תחתונים לא קיבלנו, וגם לא ממחטה. בכלואי-סחבות אלה חייבים היינו למחר ולהתלבש, על גופנו הרטוב מהרחה. לא היתה שום התאמה בין המלבושים ובין מידותינו. אנשים גבוהים קיבלו לכוש במידותיו של ילד, שטנים

זכו בלבוש צר שלא יכלו בשום אופן לתחוב עצמם לתוכו, ורזים קיבלו לבוש שהיה מתנפנף הנושר מעליהם. אם מישהו חזר וניסה להחליף את בגדיו, קבל כמה סטירות-לחי, ועל גבו חלם השוט. נוכחנו שכאן אין שום מקום לדיבורים ולתלונות כי התשובה עליהם היא תמיד מקל וסטירת-לחי. התלבשנו בחפזון, הבטנו איש בפני רעהו בחרדה גלויה מרמתנו שנתכערה עד לבלי הכיר. אך למרות מצבנו הטראגי, רבים פרצו בתרועת-צחוק כה מגוכחים היינו במראנו,

לא הספקנו להתלבש כהלכה וכבר גירשו אותנו החוצה, לעריכת מסקר. העמידו אותנו בטורים של חמישה, ובקבוצות של מאה. השמש להטת. עמדתי בשורה אחת עם אחי הצעיר והשתדלנו לא להינתק איש מעל רעהו. ורק כשהבטנו איש בפני אחיו נוכחנו כי עתה גם אנו שייכים כבר לאותם הבורשנים המפוספסים שעוררו בנו גועל-נפש ושנאה. ברנע זה הושלם תהליך פליטתנו מן החיים האזרחיים וניירותינו הוחרטו. הפכנו לאפסים. נטולי ייחוד אישי, שמכאן הלאה ישלטו בנו במכות ובגידופים ולא בעזרת החוק. זועזעת אותו היום הנורא שרתת על נפש שנינו, אך לא על עצמנו חשבנו אלא על נשותינו ועל ילדינו. היכן הם ולאן לקחו אותם? מה אירע להם? האמנם נכונה היא הזועזעה שעליה ספרו לנו הפולנים ללא רחמים? אם נכון הדבר הרי אין טעם לחיות עוד, ובהודמנות ראשונה נתאבד. אכן, לכל אשר הפנינו מבט, צמוד היה לוח אל עמודי הביטון של גדרות התיל ועליו ציור של בולגולת מת וכתובת: „זהירות, מתח גבוה, סכנת מות“! התלטנו שנפרוץ אל התיל וננע בו, וכך נגמור את חיינו, משרק ניווכה כי אכן אמת הדבר וכני משפחתנו נחרגו. אולם לא, לא יכולנו להאמין בזוועה הזאת, משום שמוחנו לא היה מסוגל להסיג זאת. לא יכולנו להאמין שירצחו את הנשים ואת הטף שלא חטאו ואותנו יניחו בחיים. לא הכרנו עדיין כראוי את הנרמנים. לא ידענו עדיין מה מסוגלים הם לעשות ואף על פי שגם הגורל הצפוי לנו לא היה ידע, מוכי תרהמה היינו מרוכ דאגה למשפחותינו והנחנו עצמנו להיגרף בשמש הלוהטת של אותו 29 במאי, יום של תג השבועות. חכינו כיצד יפתח גורלנו מכאן ולהבא...

עברית: צ. ברסאיר

SUMMARY

1. The story of a Hungarian Jew — M. Berner.

Dr. M. Berner is a physician who was an eyewitness to the deportation of his community — the Jews of Washeli, Transylvania — to Auschwitz, in the spring of 1944, when Nazi forces occupied Hungary.

Dr. Berner and his family were among the deportees in May 1944. He alone survived the extermination. His family perished there.

In 1947, Dr. Berner published in Hungarian, his book "We, the Chosen People". He was also a witness at the Auschwitz trials.

2. Treblinka, the extermination camp and the Rebellion — Shmuel Wilenberg.

Shmuel Wilenberg was born in Czestachowa, Poland (1923). In 1942 he was among the deportees to Treblinka, where he soon became active in the underground that initiated the rebellion. Although wounded in action, he managed to escape into the woods and thus to reach Warsaw. He later took part in the general Polish rebellion and fought with the partisans in the Kampinowska forest regions.

After the liberation of Poland he served as a captain in the army until 1947. In 1958 he settled in Israel.

The excerpts in this issue are from his memoirs ("Shadow with a Yellow Badge") written in 1945 in Lodz, and now in the archives of "Moreshet".

These pages bear testimony to the courage and valiant struggle of Jews in the shadow of death. The author tells in detail of group and individual resistance at Treblinka, and of the underground activity that engineered the rebellion and mass escape from the camp. It is a dramatic story of courage and daring, from the first shot fired through the actual burning of the barracks and the fight with the guards, to the final escape from the camp of death.

3. Revolt in Treblinka (excerpts from a testimony) — Tanhum Greenberg.

Tanhum Greenberg, now in Israel, was born in Poland (1913). He was an active participant in the rebellion within the Treblinka extermination camp and later fought together with the partisans.

The excerpts here are taken from his detailed testimony presented in Warsaw (December 1945) and now in the archives of Yad Vashem, Jerusalem. He describes the preparation for the rebellion as well as the course of action, thus supplementing the Wilenberg testimony that follows.

4. Partisans in Bielorussia Forests — David Plotnik.

**David Plotnik — The way of the Partisans
(from the Urals to White Russia)**

The witness participated in the partisan struggle against the Germans as a professional.

The majority of Jewish partisans left the Ghetto for the forest originally came from the Jewish settlements which existed prior to the Ghetto was set up, or before it was burnt.